

MinisterievanPropaganda.org

MIHAIL SADOVEANU

MITREA COCOR

UITGEVERIJ PEGASUS AMSTERDAM 1954

OORSPRONKELIJKE TITEL

MITREA COCOR

VERTALING

J. VAN HAGEN

OMSLAGTEKENING

LEX JAGTENBERG

DRUK

NAUTA & CO. ZUTPHEN

OVER MIHAIL SADOVEANU

Mihail Sadoveanu, de schrijver van het voor u liggende boek, wordt in zijn eigen land en daarbuiten als de belangrijkste Roemeense roman-auteur van onze tijd beschouwd. Meer dan honderd grote en kleine werken staan op zijn naam. Bij de massa was hij populair sinds zijn eerste verhalen het licht zagen, maar vóór de 23ste Augustus 1944 (de dag, waarop Roemenië van de Duitse bezetting bevrijd was en voor de bewoners van het land een nieuw leven begon), werd Sadoveanu verguisd door de heersende critiek, door de bladen van de pers.

Mihail Sadoveanu werd in 1880 geboren in Pascani (Moldavië). Zijn moeder was een boerin uit Verseni en door haar leerde hij zowel de oude volksliederen kennen als de schoonheid van het Roemeense land liefhebben. Later zou hij zijn vaderland in alle richtingen doorkruisen. Sadoveanu was in de gelegenheid, naar school te gaan en zelfs verder te studeren in de hoofdstad: Boekarest. Hij vervulde zijn militaire dienstplicht en daar hij van meet af aan de zijde had gekozen van het volk, verzette hij zich in het leger al tegen de verwaandheid en onwetendheid van de officieren in die tijd. Het scheelde maar weinig, of hij was in grote moeilijkheden geraakt. Hij was toen al besloten letterkundige te worden en zijn *Herinneringen van korporaal Gheorghitsa* vormen een scherpe hekeling van de toenmalige Roemeense hoge militairen. Tegelijk spreekt ook uit dit werk Sadoveanu's liefde voor de gewone mensen.

In al zijn werken toont hij de rol van het volk, die beslissend

is voor de historische ontwikkeling en de strijd van de onderdrukten tegen hun onderdrukkers. Aanvankelijk beschrijft hij vooral de verhouding tussen de boer en de landheer (de bojaar) en de strijd van de dorpsarmoede tegen de rijke boeren (koelakken), die met de bojaren plegen samen te spannen tegen de zwoegende dagloners en keuterboeren. Die laatsten zijn aan handen en voeten gebonden door herendiensten en komen nooit uit de schulden. In zijn latere scheppingen treden mede de arbeiders op de voorgrond.

Daarbij heeft Mihail Sadoveanu uiteraard een ontwikkelingsgang doorgemaakt. In zijn werken van vóór Augustus 1944 sluit Sadoveanu zich soms aan bij het nog niet gerijpte inzicht van de werkende boeren, die weliswaar de bojaren en koelakken als hun onverzoenlijke vijanden hebben herkend, maar die tevens ‚de stad’ en daarmee de arbeiders nog als een gevaar beschouwen. In het verhaal ‚*Ion Ursu*’ bijvoorbeeld wordt aangenomen, dat de terugkeer naar het platteland iemand beveiligt tegen de gevolgen van crisis en werkloosheid.

Sadoveanu heeft — zowel vóór als na 1944 — een reeks figuren geschapen, die nu al klassiek zijn geworden en die welhaast elke lezende Roemeen kent: de herder Constantin Motoc uit ‚*De Rechtbank van de Armen*’, een man die met de hulp van de uitgestotene (hajduk) Vasile de Grote, de wrede bojaar, vangt en hem doet berechten; de arme boer Ilie Covataru uit ‚*De dief*’, die voor een klein vergrijp, uit nood begaan, doodgeranseld wordt door landheer Costea Forascu: de ‚*Gebroeders Jderi*’ uit de roman van die naam. Uit zijn werken van na 1944: ‚*Kleine Pauna*’ uit de gelijknamige roman (1948), ‚*Mitrea Cocor*’ (1949), de boer, die uitgroeit tot een revolutionair en daartegenover landheer Cristea Drieneuzen, oom Dumitrache Hau en tante Ileana uit ‚*De betovering der bloemen*’ (1951) en de historische held ‚*Nicoara Potcoava*’ uit de geschiedkundige roman van 1952.

Sadoveanu is te allen tijde een realistische schrijver geweest: hij beschrijft levende mensen en over het algemeen gaf hij, ook in zijn eerste periode, een juiste kenschetsing van de verhoudingen, waaronder die mensen leven en die beslissend zijn voor hun ontwikkeling en hun plaats in het geheel der gebeurtenissen. Maar na Augustus 1944 kwam het realisme van Sadoveanu op een hoger plan: problemen, die de schrijver tevoren niet helemaal duidelijk waren geweest, vonden voor hem hun oplossing in de praktijk van het nieuwe Roemeense leven. Hij zag, hoe de arbeiders uit de industriecentra, samen met de miljoenen werkende boeren (Roemenië is overwegend een agrarisch land) voor een beter leven streden; hij zag, hoe op deze wijze de volksmassa's het aanzicht van het Roemeense vaderland veranderden, hoe zij de kapitalisten en landheren niet de geringste kans meer gaven om de ellendige toestand, waarin land en volk verkeerd hadden, te doen voortduren of herstellen; hij zag, hoe op die manier aan de uitbuiting van de mens door de mens een einde ging komen en het Roemeense volk een periode van ongekende materiële en culturele opbloei binnentrad. Sadoveanu was ook in de gelegenheid de Sowjet-Unie te bezoeken en de resultaten van de socialistische opbouw aldaar te bestuderen. Hij begreep, dat alleen het socialisme in staat was, het Roemeense volk een nieuw leven, vrij van zorgen voor de toekomst, te verschaffen.

Zo verhief zich Mihail Sadoveanu, gebruikmakend van al het goede uit het verleden, voortbouwend op zijn rijke ervaring als schrijver, zich uitdrukkend in zijn op het taalgebruik van het volk geïnspireerd Roemeens, puttend uit zijn grote liefde voor het volk en voor zijn geboorteland, tot het niveau van het socialistisch realisme.

„*Mitrea Cocor*” wordt algemeen als een meesterstuk, zo niet zijn beste schepping beschouwd. Het boek verwierf de gouden medaille op het Wereldcongres voor de Vrede.

Door zijn grote mensenkennis, zijn inzicht in verhoudingen, zijn grondige bekendheid met zijn onderwerp, slaagt Sadoveanu er ook hier in, personen en toestanden in enkele, korte treffende zinnen te tekenen. Hij is een meester in de dialoog, de gesprekken tussen de mensen. Hun innerlijke toestand weet hij weer te geven door een enkel gebaar, een paar woorden, een gedachte. Geen enkele figuur is ‚bedacht’. In hun grote verscheidenheid maar gekenmerkt door de plaats, die zij in de samenleving innemen, stappen zij ons stuk voor stuk als mensen van vlees en bloed tegemoet: Mitrea, Nastasia, de schurkachtige, laffe Ghitza, de flinke Chitza Triglea, tante Utza, de twee broers Cernetz enz. enz. Wie zal Cristea Drieneuzen, de cynische, hebzuchtige landheer ooit vergeten, nadat hij ‚Mitrea Cocor’ heeft gelezen? En ook bij-figuren, zoals Drieneuzen’s vrouw Didina of sergeant Catarama, blijven ons levensgroot voor de geest staan.

Daarbij is Sadoveanu buitengewoon veelzijdig. Hij paart dichtelijk gevoel aan een scherpe humor, die soms bijna sarcastisch wordt. Hij schildert zowel kleinigheden, die toch belangrijk zijn voor de loop van het verhaal, als de grote lijn. Zijn verteltrant is helder en de opbouw van het boek is een prestatie op zichzelf.

Thans wordt aan de waardering, die Mihail Sadoveanu in zijn vaderland en daarbuiten bij alle democratisch denkende en voelende mensen ondervindt, niet meer de domper opgezet door een ‚officiële’ critiek, die hem òf doodzweeg òf belasterde. Sadoveanu, die behoort tot de grote kunstenaars, die het mensdom heeft voortgebracht, is voorzitter van de Roemeense Vereniging van Letterkundigen, president van het Roemeense Permanente Comité voor Verdediging van de Vrede, lid van de Wereldvredeeraad en lid van het Internationale Comité voor de toekenning van Stalin-prijzen voor de Vrede.

J. v. H.

I

Waar ongeveer de steppe begint, dicht bij de rivier de Lisa, hadden de halfvrije boeren lang geleden een dorp gebouwd. Dat staat er nu zowat een eeuw. Ze gaven er de naam Malu-Surpat aan, dat is Val-Oever. Want de Lisa heeft daar zijn bed gegraven, begrensd door steile oevers en wanneer het water sterk wast, dan vernielt en overstroomt het de akkers op de glooiing, waar het dorp ligt.

Diezelfde boeren hadden dit deel van de steppe ‚de Trapganzen’ genoemd.

‚Daar vind je de beste tarwe van de boerenbeul,’ zeiden ze.

Uit die richting kwamen af en toe met de zomerwind vluchten van die wilde vogels, waaraan de vlakte zijn naam te danken had.

‚Helemaal geen woestenij,’ zeiden de boeren, ‚er zouden dorpen op kunnen komen. Maar de ouwe Mavromati heeft bedreigd z’n zoons te vervloeken, als ze ’t ooit zouden wagen iemand toestemming te geven, daar te gaan wonen. Eén en al goud zijn die Trapganzen. De landheren halen er schatten vandaan, maar wij bijten op een houtje en komen om van ellende.’

’s Zomers gingen de boeren het veld op en gebruikten dan een bouwvallige brug om de andere kant van de Lisa te bereiken. Bij de veeput konden ze de geur van de rijpe tarwe opsnuiven; die woei over van de Trapganzen.

‚Jong, wat heb ’k een trek in wittebrood,’ zei er één.

De anderen begonnen te lachen en iemand antwoordde:

,Wacht maar tot Sint-Juttemis, dan zullen wij daar eindelijk mogen ploegen!

Zulke woorden, die hij nog niet kon begrijpen, hoorde toentertijd ook Mitrea Cocor. Hij was elf jaar en lachte mee.

,Wat heb jij te lachen?' vroeg zijn moeder, die het zich gemakkelijk had gemaakt in het stro op de wagen, naast hem.

,Ik lach zó maar.'

,Als je niet snapt, waar 't over gaat, moet je ook niet stom zitten grinniken.'

,Ik begrijp 't best!'

Zijn vader, op de bok, mende de twee bruintjes. Hij keerde zich om en grijsde. ,Die Mitrea is zo slim als een geleerde. We moeten 'm op school doen.'

,Ik sla 'm liever op z'n smoel, dat ie zich niet nog 's bemoeit met 't gesprek van grote mensen.'

Daarbij gaf ze hem er een met de rug van haar hand op z'n mond. Mitrea slikte zijn tranen weg en zei niets.

,Zal je nou stil wezen?'

Mitrea liet onwillig z'n hoofd hangen en koppig keek hij met z'n zwarte ogen een andere kant op.

Toen gaf z'n moeder hem nòg een mep.

,Waarom sla je die jongen, Agapia?' informeerde de man, die zich opnieuw omkeerde.

,Omdat ie me aankijkt als een boef!'

,Agapia, laat 't kind met rust!'

,Ik laat 'm niet met rust. Bemoei jij je d'r niet mee, Jordan. Ik zal met 'm doen, wat 'k verkies. Als ie me nog één keer zo aankijkt, vil 'k 'm. Jij keek vroeger net zo uit je ogen, maar ik heb je klein gekregen. Dat stuk Mitrea krijg ik ook wel klein.'

De inwoners van Malu-Surpat, die overal nieuwe namen voor bedenken, hadden Agapia, nadat ze met Lungu getrouwd

was, spottenderwijze herdoopt in ‚Korte‘, want ze kwam niet hoger dan Jordan’s oksels. Ze was gedrongen van postuur, nogal dik en een haaibaai. En Jordan, die uit de familie Lungu stamde, noemden ze Cocor, dat is kraanvogel, want hij had een lange haakneus en liep een beetje voorover. Hij was een vriendelijk en wat traag mens. Zijn vrouw maakte dag-in dag-uit ruzie, deed hatelijk en honend tegen hem, of het nu Zondag was of in de week. Wanneer ze een extra grote mond tegen hem wilde opzetten, ging ze op een stoel staan. Jordan had het vaantje gestreken, maar Mitrea, die sprekend op zijn vader leek, kon even bits en hatelijk zijn als z’n moeder. Toen hij ter wereld kwam, werd hij onder de bijnaam van z’n vader in het geboorte-register ingeschreven. Daarom heette hij niet Mitrea Lungu maar werkelijk Mitrea Cocor. Van zijn vader had hij ook dat hardnekkige zwijgen en de gewoonte om de blik af te wenden. Jordan was erg op hem gesteld. Maar Agapia schold hem de huid vol.

Ze zei:

‚Was ie maar ’n veulen geweest, dan hadden de wolven hem tenminste kunnen opvreten!’

Ja, ja, Agapia betekent in de Griekse taal zoveel als ‚liefde‘. Maar Mitrea had menigmaal een aanvechting om vanwege de liefde van z’n moeder de benen te nemen en zich nooit meer te vertonen.

Agapia was dol op haar oudste zoon. Die leek op haar als twee druppels water; hij was kort en dik en afgekeurd voor het leger. Hij was leep en kon zaken doen. Eerst had hij iets op touw gezet met een koopman, maar daarna had hij zich van z’n compagnon ontdaan en was aan de rand van het dorp, in de richting van de vlakte en zo ver mogelijk van de Lisa, een molen begonnen die door een benzinemotor gedreven werd. Die korte, dikke, opgeblazen molenaar heette Ghitza Lungu (Lange). Voor hem had niemand een bijnaam bedacht.

Zijn werkelijke naam was in zijn geval gekker dan de gekste, die men had kunnen bedenken. Zo weinig passend.

Het is een feit, dat Agapia Scurta (Korte), sinds ze op haar vijftiende jaar getrouwd was, kinderen genoeg had gehad. Om het andere jaar één. En alleen deze twee waren blijven leven. Ghitza, de oudste, had ze zelf drie maanden lang gevoed. Ze had erg goed voor het kind gezorgd, maar wilde het toch na drie maanden niet meer aan de borst hebben. En als Constan-dia, Agapia's schoonmoeder, geen meelij met het kindje had gekregen en het niet onder de uier van een geit had gehouden, was ook Ghitza het hoekje omgegaan. Agapia had niet uit slechtheid zo gehandeld, maar ze was zelf nog onrijp. De vroedvrouwen uit het dorp sloegen haar handen ten hemel, omdat haar vader, Oom Maniole, haar aan de man had gebracht, toen ze nog een kind was. Maar Oom Maniole, de kastelein, had zijn vrouw op een plotselinge en vreselijke manier verloren, doordat ze verpletterd werd onder een groot vat. En na zoveel jaren, zei hij, had hij toch ook recht op een tweede vrouw. Toen was hij met een weduwe uit Adancata hertrouwd en Agapia had hij niet meer bij zich in huis willen houden.

Jordan Lungu kwam ook nog pas kijken, maar zijn ouders waren erg happig op de bruidsschat van het meisje: akkerland. De zaak kwam halsoverkop in kannen en kruiken en Jordan was opeens eigenaar geworden van het huis van het meisje, nog voordat hij in militaire dienst moest. Als de kastelein hem niet voor goed geld bij de recruterings-commissie had losgekocht, dan zou het akelig met hem afgelopen zijn. Wat niet wil zeggen, dat het dan nú zo best was, want aan het bitse karakter van Agapia verbrandde hij al gauw z'n tong, alsof het Spaanse peper was.

Van de andere zes kinderen, die Maniole's dochter ter wereld bracht, zijn er een paar aan mazelen gestorven, een paar

andere aan zweren, weer andere aan kwalen, waardoor ze aan één stuk door lagen te huilen en tenslotte verscheidene door het drinken van teveel aftreksel van papaverzaad. Al die kinderen moest het maar vergaan, „zoals het noodlot besliste”. Agapia had ze niet meer aan de borst genomen. De vroedvrouwen gaven haar de raad, zich er niet druk om te maken.

Het achtste kind was Mitrea. Hij haalde het. Hij doorstond alles: uitgekouwde broodkorsten, maanzaad, mazelen en pokken. Hij bracht er het leven af, toen hij een ketel met kokend water omgooide. De varkens hadden hem niet aan stukken gescheurd, toen ze hem achter het huis toevallig vonden liggen en hij als een tor-op-z'n-rug met z'n benen trappelde en met z'n armen werkte en nietsvermoedend lalde. Hij bezweek niet aan de soep van onrijp fruit en ook niet aan de paardemest, die de oude vrouwen van het dorp in z'n mond uitpersten, toen hij door kinkhoest werd gekweld. Hij had zich absoluut voorgenomen, dit tranendal niet te verlaten.

Hij was voorbestemd om net zo'n reus te worden als z'n vader. Z'n neus leek wel de hoekige snavel van een sperwer en zijn ogen werden soms zo groot als twee zwarte zwaluwen. Z'n vader hield van hem, omdat die zichzelf in hem herkende. Daarom kon Agapia hem ook niet uitstaan. Altijd had ze wat op hem aan te merken, als ze in de buurt was en wanneer ze de kans kreeg, legde ze de zweep erover. Mitrea leerde in korte tijd, hoe hij uit haar handen moest blijven. Hij had lange, sterke benen en zette er een gangetje in, terwijl hij dan nog met een duivelse grijns z'n ongekamd hoofd omdraaide. Z'n moeder lag speciaal op de loer, wanneer hij in de kersen- en pruimentijd de tuin achter het huis binnensloop.

„Daar springt ie weer weg!” riep ze hem na, „Je springt net zo lang over hekken, langpoot, tot je 's een paal in je donder krijgt!”

Dan nam Mitrea een duik in de doornige struiken en glipte

weg door een gat in de schutting. Zij zette hem nog over het hek na en gaf het pas op bij de weg. Mitrea stond pas stil bij de rivier en verwonderde zich er eigenlijk over, dat zijn moeder hem niet nog meer vervloekingen nageschreeuwd had.

„Ze zal zelf nog wel 's een paal in d'r donder krijgen,” zei hij en grijnsde, „En dan ben ik van d'r af!”

Als hij honger kreeg en tegen de avond naar huis ging, sloeg ze hem eerst met een stok het stof uit z'n kleren en gaf hem dan pas een bord eten. Het kind beklagde zich bij Jordan, maar dat haalde niet veel uit. Die kwam doodmoe thuis van het werken in de hete zon op het veld en wilde rust hebben. Hij deed er het zwijgen toe. En intussen peinsde het kind erover, waar het wat kleingeld zou kunnen stelen om een doosje lucifers te kopen. Mitrea wilde het huis in brand steken, terwijl zijn moeder binnen zat te weven.

Het allerergst was het 's winters, wanneer de storm in de schoorsteen huilde. Dan zat Mitrea in elkaar gedoken op de punt van een biezen mat en jammerde zachtjes in het donker. Soms dekte iemand hem 's nachts met een zwaardere deken toe. Mitrea voelde het best.

„Dat zou vader kunnen zijn,” dacht hij, „nee, toch niet, die loopt niet zo licht.”

„Misschien is het wel een engel geweest,” had hij eens tegenover z'n huisgenoten beweerd.

Maar toen had z'n moeder hem uitgelachen. „Wat voor engel zou nou 'n duivel gaan opzoeken, zoals jij er één bent?”

Op een keer deed hij Jordan een verzoek.

„Vader, nu 't winter is, loop ik toch meestal niks te doen. 's Zomers moet ik òf op de ganzen passen òf op de twee varkentjes of de geiten. Dan moet ik naar de herberg of naar de pastorie voor een boodschap. Of de koe uit de wei halen. Maar 's winters is er niet zo veel. Mag ik nou niet naar school vader? Ik wil 't zo graag. Meester heeft 't zelf aangeraden.

Hij zegt, dat 'k een tarwehalm ben in een heel veld onkruid en als ik wat leer, zegt-ie, dan is het net of dat onkruid wordt weggeharkt. Ik word gauw dertien.'

„Moet je zo'n jongen horen,' zei Jordan verwonderd.

Maar Agapia, die achter de deur had staan luisteren, kwam er met bliksemende ogen op af.

„Ik hoor 't best. Zeg, Jordan, heb jij soms lezen of schrijven geleerd? Nou?! Of ik? Waarom moeten we dat gezeur óók nog aan ons hoofd hebben? Heeft Ghitza z'n tijd daar soms mee verdaan? Zitten we misschien om werk verlegen? En toch hebben we God-zij-dank aan niets gebrek. Laat dat jong van jou zich nou koest houden en anders zal 'k 'm een klap op z'n kop geven, dat ie tussen z'n ribben schiet. En als ie bang is, dat er 's winters niets voor hem te doen valt, dan vind ik wel werk voor hem. Let maar eens op, luizebos! Dat ontbrak er nog net aan!'

Het kind wachtte zich wel, te zeggen, wat hem op de tong lag. Het liefst had hij hard geroepen: „Een pestkrenge ben je, maar geen moeder!' Hij gaf zichzelf met z'n vlakke hand een slag op z'n mond. Toen stond ze hem een hele tijd aan te kijken en boosaardig te glimlachen. Alsof ze het begrepen had.

Ook daarvan kwam dus niets. De winter ging voorbij en de voorjaarsoverstroming van de Lisa eveneens. De inwoners van Malu-Surpat trokken met de ploeg naar de akker. Mitrea greep het strijkbord vast en daarna liep hij langzaam voorwaarts en boog zich over de voren. Later ging hij met z'n vader en moeder samen aan het schoffelen. Alleen een zwaarlijvige oude vrouw, die op het huis moest passen, bleef thuis achter. Er stond een lichte, lauwe bries, terwijl de zon straalde. Zijn moeder was niet meer hatelijk tegen hem, hij scheen lucht voor haar te zijn geworden. Maar ook dat werd weer verleden tijd. Op de dag, gewijd aan de heilige apostelen

Petrus en Paulus, reden Jordan en Agapia zonder Mitrea met hun paard en wagen naar de stad om inkopen te doen.

Moeder gaf Mitrea het bevel:

„Je zet geen voet buiten de deur en let op alles. Doe wat ik je zeg, of wees anders vervloekt. Als je moeder je vervloekt, blijft er niets van je over.”

Het had de vorige dag geregend en de Lisa vertoonde troebele, gele golven. Ook 's nachts had het geregend. 's Morgens klaarde het een paar uurtjes op, toen de dorpingen naar de stad gingen. Daarna betrok de lucht opnieuw en het water plensde de hele dag neer. Mitrea stond in z'n eentje met z'n gezicht naar het zuiden te turen: eentonige, grijze wolkenmassa's. Met zakken als hoofdbedekking liepen de mensen langs de weg en vertelden elkaar, hoe hoog de Lisa stond.

„Als ie de brug maar niet meesleept,” zei er één, want dan kunnen we niet meer bij de akkers komen.”

Kort na het luiden van de vesper gebeurde dat ontzettende ongeluk. Enige wagens, die uit de stad naar huis reden, gingen met een vaart over het bruggetje. Hoge golven beukten, samen met de door de stroom weggeslagen boomstammen, tegen de brugpeilers. Het ding was gammel en kraakte in al z'n voegen. De mensen in de drie wagens legden de zweep over de paarden om gauwer de oever aan de kant van het dorp te bereiken. Dat lukte. Alleen Jordan en Agapia bleven achter. „Zet de paarden aan!” riep de vrouw dodelijk verschrikt. Jordan sloeg op de bruinen in. Maar juist toen die met een ruk aantrokken, begaf de hele brug het als een stuk speelgoed. Balken, menselijke lichamen, wagens en paarden tolden rond in de golven. De boeren in de wagens, die het net gehaald hadden, schreeuwden van angst en schrik. Ze sprongen van hun voertuig en renden terug naar de steile oever. Er kwamen ook andere mensen aanrennen. Eén had een stok met een haak meegenomen, waarmee hij voortdurend in de lucht priemde.

Toen haalden ze de verongelukten eruit. Jordan's hoofd was overdekt met bloed, z'n schedel was verpletterd. Ze legden hem boven aan de kant neer en brachten daar ook de vrouw heen, wier beide benen gebroken waren en die bijna niet meer ademde.

Opeens sloeg ze haar ogen op en zag Mitrea naast zich staan. De jongen was één en al ontzetting met wijd opengeperde ogen, bevend over z'n hele lichaam, klappertandend. Agapia scheen hem iets te willen toefluisteren. Toen boog hij zich over haar heen en barstte in snikken uit.

Steunend haalde zijn moeder met haar linkerhand iets onder haar jak vandaan: een hart van honingkoek. Er stonden rode suikerletters op. Het hart, gebakken van tarwebloem en honing, was doorweekt en het zag eruit, of het bloedde. Dat duurde maar even. Toen stierf ze. Haar gezicht verstarde in een krampachtige grijns. Naast haar staarde Jordan met ogen als zwart metaal naar de hemel, die geen medelijden had.

II

Broer Ghitza, de molenaar, was niet veel ouder dan dertig, maar men gaf hem heel wat jaren meer. ‚Allemaal van de zorg en de ergernis!‘ zei hij klagelijk.

Hij was klein, stikte zowat in zijn vet, was baardeloos en zijn oogleden hadden rode randen. Al te gauw had de pruimenjenever zijn neus een weelderig rode kleur gegeven. Hij hield van dat drankje en dronk het met mate: iedere morgen twee-en-een-half maatje. ‚Zonder een beetje vocht,‘ zei hij, ‚houd ik het in 't stof van die molen niet vol. Dan ga ik hoesten net als de motor.‘

Stanca, zijn vrouw, stak boven hem uit. Ze was buitengewoon zindelijk. Verder was haar gezicht bezaaid met zomersproeten en wanneer hij één woord zei, kreeg zij hem met tien woorden tegen de vlakte.

Bij de begrafenis van z'n ouders keek ze Mitrea al vuil aan en keerde zich dan naar broer Ghitza. Steeds maar weer fluissterde ze hem met haar vogelsnavel iets in. Ze had gelei-achtige ogen, net als een vis. Toen Mitrea merkte, dat ze hem van meet af aan niet kon uitstaan, wenste hij haar stilletjes naar de duivel.

In het ouderlijk huis stonden de tafels gedekt voor het begrafenismaal. Mensen van de naburige hofsteden kwamen eten en drinken. Mitrea vond pas tegen het eind van het maal een plaatsje; hij greep gauw wat eetbaars en liep ermee naar een hoek van de kamer om het naar binnen te slaan. Stanca met haar fletse ogen zag hem meteen en trok haar neus op.

„Met zo eentje zal ik 't nog moeilijker krijgen,' dacht de jongen bij zichzelf.

De dorpspriester sprak het gebed uit en onderhield toen de verzamelde schare over hemel en hel. Wie in deze wereld braaf was, kon op Abrahams schoot rekenen, maar wie slecht was, zou in de hel terechtkomen, waar de duivels hem voor eeuwig en altijd te grazen zouden nemen. Gods barmhartigheid was enkel te verkrijgen door giften en gezangen. Laat de zondaren zich bekeren en laat de ontevredene zijn toorn bedwingen!

„Voor geld kan je zelfs een stoel in de hemel kopen!' lachte Mitrea.

„Heb je gemerkt, hoe die heiden met alles spot?' vroeg Stanca aan de molenaar en ze keek dreigend, „Onze priester had het over allemaal heilige dingen, maar die boze geest daar stond op een kluif te sabbelen, vrat van de tulband en stond te grijnslachen. Zwager Mitrea, jij komt nog 's in de vingers van Skaraoski (satan)!'

„Ik niet. Ik koop een kaartje voor het paradijs.'

„Van wie z'n geld?'

„Dat is waar. Alleen rijken gaan er met de vliegmaschine heen. Nou, ja, als 't dan niet kan, dan ga ik maar naar de plaats, die jij noemt. Ik heb gehoord, dat ze daar zigeunermuziek spelen en elke week lekker eten.'

Z'n schoonzuster sloeg haar handen ineen.

„Heb je gehoord, wat ie zegt, Ghitza?'

„Ja. Maar wat weet hij 'r nou van?'

Plotseling werd ze woedend en riep, stampend met haar voet:

„Weet je 't — of weet je 't niet?'

„Ik weet 'r niks van, broerlief, want ik ben 'r nooit geweest. Maar jullie schijnen 't te weten, want jullie zijn 'r zeker wèl geweest.'

„Nee, slimmeling, w ij zijn d'r óók nooit geweest!”

„Hoe weten jullie dat dan, over die hemel?”

„Met die kan je geen verstandig woord spreken, Ghitza!” riep Stanca, „Wanneer jij één woord zegt, dan zegt hij er tien terug. Als jij iets wit noemt, dan noemt hij 't meteen zwart.”

„Kom, kom,” mompelde Mitrea, „Als ik iets blauw noem, zeggen jullie groen.”

„Durf je mij zó'n antwoord te geven, groentje?”

„Ik vind 't verschrikkelijk, dat ik zo alleen op de wereld ben achtergebleven.”

„En dat zeg je tegen mij, jongetje? Jij wil, dat ik je was en aankleed en je te bikken geef. Maar ik heb al genoeg aan m'n eigen huishouden. Jou kan ik er niet nog bij hebben. Ik heb dochters van jouw leeftijd. Daar kun je niet mee in één huis wonen en dan heb ik m'n zusje nog in huis. Er zijn er genoeg bij ons. We zitten toch al krap.”

Mitrea zuchtte.

„De zaak zit zo,” meende de molenaar en streek met z'n vinger langs z'n neus, „Ik heb met je te doen, omdat je m'n bloedeigen broer bent. Hou je stil, vrouw en hoor wat ik besloten heb.”

„Als 't een goed besluit is, dan ga ik accoord, Ghitza. Als 't geen goed besluit is, dan doe 'k 't niet.”

„Niks! Je hebt 't maar te doen!”

De molenaar stampvoette.

„Best, Ghitza. Je weet: ik doe wat je zegt. Je moet 't alleen zo zeggen, als ik 't wil . . .”

„Ik zal zeggen, wat goed is!”

„O ja?”

„Jawel, ik zal zeggen, wat goed is en hou nou je mond!”

„Ik hou m'n mond al. Maar als de man spreekt, hoeft de vrouw geen blad voor d'r mond te nemen. Begrijp goed, Ghitza, dat ik nog niet alles gezegd heb over deze zaak. We

wonen veel en veel te klein in het huisje bij de molen en hebben meer ruimte nodig. We houden 't daar niet meer uit, we verhuizen naar hier. Hier zijn ook behoorlijke stallen voor de beesten. Er is ook een boomgaard bij. M'n arme schoonmoeder zaliger heeft altijd steen en been geklaagd, omdat dat schooier-tje alle kersen en pruimen gegapt heeft.'

„Hou je nou je bek of niet?!” brulde de molenaar, want hij had pruimenjenever op, „Ik heb daar al lang aan gedacht zonder jouw raad af te wachten. Dat wil dus zeggen, dat we naar hier verhuizen. Dat is m'n besluit. In het huis bij de molen kan ie d'r niet bij, omdat we daar al met te veel zijn. En hier kan ie niet blijven, omdat w ij hier komen. We zullen dus zien, hoe we dat moeten oplossen, snap je?”

Mitrea keek hem met sombere, fonkelende ogen aan en zei vastberaden:

„Van het land van vader en moeder krijg ik óók m'n deel.’

„Haha!” lachte de molenaar, „Dat deel blijft natuurlijk van jou. Maar wat wil je d'r mee beginnen? Je hebt niks om het te bewerken en je bent nog minderjarig. Je deel krijg je pas, als je in dienst bent geweest. Dat wil zeggen, dat ik 't tot zo lang bebouw.’

„Maar die morgentjes van mij brengen ook wat op. Een deel daarvan komt mij toe.’

„Je kan al aardig rekenen, ventje.’

„Dat weet ik niet. Van wat mij toekomt, wil ik naar school.’

Stanca kwam in het geweer.

„Die jongen wil ons op kosten jagen!’

„Stil, mond dicht, vrouw! En laat me eerst uitspreken!’

Toen begon hij op de jongen in te praten.

„Moet je horen, sufferd! Je vader kon ook nooit lezen. Mij heeft ie nooit school laten gaan en toch was 't een degelijke kerel, wat ik óók ben, begrijp je? Waar wou je al het eten,

drinken, kleren, boeken en weet ik wat meer vandaan halen, wat allemaal nodig is om naar school te kunnen gaan?’

„Wat moet ’r dan van me terechtkomen?! Een bedelaar word ik!’

„Kijk ons niet zo vuil aan, jochie, zoals je arme moeder altijd zei, dat je gewoonte was! Gehoorzaam wezen! Want ik ben de oudste broer en de baas hier. Ik zal d’r ’s over denken en ’s kijken, wat we d’r aan kunnen doen.’

Z’n jongste broer zei niets meer. Z’n tranen begonnen te vloeien. Ze druppelden in twee stroompjes op z’n bloes. Op eens draaide hij zich met gebogen hoofd naar de muur toe en probeerde krampachtig z’n snikken te bedwingen.

„t Spijt me echt voor je,” zei de vrouw zuchtend.

Maar knarsetandend zei Mitrea:

„Als ik een straatrover word, dan heb ik dat aan m’n broer te danken!’

„Is dat ’t?” schreeuwde de molenaar en rende op hem toe, „Blijf staan, dan zal ik je leren. Ik sla je zo op je harses, dat je geen pap meer kan zeggen!’ In zijn woede trok hij aan de haren bij z’n slapen en rolde met z’n ogen, die uitpuilden.

Behendig sprong de jongen de drempel over en gooide de deur achter zich in het slot, zodat broer Ghitza er met z’n voorhoofd tegen aan botste als een ram.

„God zal ’m . . . Ik hak ’m in moten! En dan veeg ik z’n botten met de hark bij elkaar!’

Hij rukte de deur open, zwaaide die met een klap tegen de muur en liep hard naar buiten, met z’n hoofd vooruitgestoken. Z’n linkerhand gebruikte hij om de buil te betasten, die hij door de stoot had opgelopen en met z’n rechterhand greep hij een stok, die in een hoek van de gang stond. Er was niemand meer, die hem had kunnen tegenhouden. De mensen waren naar huis.

Buiten, bij de schuur, stond Mitrea, vlak bij de paarden.

Met een lange hooivork met ijzeren tanden spreidde hij vers gemaaid gras. Toen broer Ghitza daar zo woedend kwam aanstuiven, staakte Mitrea het werk en hief z'n hooivork omhoog; met geveinsde verbazing keek hij z'n broer strak aan.

De molenaar minderde vaart en snoof als een ingetoomde hengst. Hij mat Mitrea van boven tot onder en toen van onder tot boven en wierp toen een blik op de blinkende tanden van de hooivork. Die jongen was zo zeker als iets sterker dan hij; die had een brede borst en brede schouders.

„Laten we ophouden met die gijntjes en grapjasserij, jochie,” bracht Ghitza met een heel andere stem uit. Daarop grijsde hij, waarbij z'n zwarte tanden zichtbaar werden.

Stanca was hem achterna gesneld. Met wapperende haren sprong ze op hem af en pakte de stok beet.

„Ghitza, Ghitza,” jankte ze, „laat de jongen met rust. Houd je kalm!”

„Ik laat 'm al met rust,” stotterde de molenaar, „maar hij moet me niet staan te treiteren. Ik heb 't aan m'n hart en aan m'n lever en als ik kwaad word gemaakt, slaat het gif in m'n bloed.”

„Totdat je één en ander geregeld hebt, kan Mitrea best hier blijven,” pleitte de vrouw. „Dan kan hij voor de beesten zorgen. Dan zal 'k 'm elke dag uit de molen z'n eten laten bezorgen. Hij zal niet te klagen hebben. Goed, Mitrea?”

Mitrea zweeg en staarde haar onbewegelijk aan. Toen begreep ook zij, dat er iets broeide. Fluisterend zei ze:

„Wat doen we, Ghitza?”

„Dat zal ik nog wel zien,” antwoordde de molenaar aarzelend, „Ik zal laarzen en kleren voor hem verzorgen. En dan zal ik 's praten met Meneer Cristea, dat die hem op 't landgoed in dienst neemt.”

De jongen ging accoord, hij knikte. Broer Ghitza lachte hees:

„Voor elkaar?”

„Ja.”

Toen ze met z'n tweeën naar het huis terugliepen, zei de molenaar tegen z'n vrouw: „Op die manier komen we van hem af. Op het landgoed staat ie tegenover de ouwe duvel zelf. Heer Cristea schiet met z'n geweer op 'm.’

„Ik werd bang, jankte Stanca weer.

„Waarvoor? Nou weet ik, hoe 'k 'm moet aanpakken. Hij is nogal dom, net als vader, maar net zo'n nijdas als moeder. Ik krijg 'm wel klein. Ik weet nou hoe. We verlokken 'm met een paar kleren. Met de landheer sluiten we een contract voor vijf jaar. Als ie zich daar vijf jaar lang rot gewerkt heeft, ranselen ze hem met de zweep het leger in. Klaar is Kees.’

Stanca sloeg een kruis en mompelde:

„Here God, zorg, dat we van 'm afkomen. Heilige Moeder Gods, verlos ons van de boze!”

III

Vier kilometer van Malu-Surpat lag, tussen verspreid staande acacia's op een brede heuvel, aan de zoom van dat deel der Trapganzen, dat ,woestijn' genoemd werd, het landgoed Hagi. In de ,woestijn' woonde geen mens. Allerlei gedierte dwaalde er over de vlakke en het janken en huilen vermengde zich met het ruisen van de wind. Hoog in de lucht zwierden aasgieren in een kring rond. In de buurt van de kudden koeien en schapen speurden zij naar een maal in staat van ontbinding. In dat hele gebied waren er maar drie diepe putten, die ver uit elkaar lagen en dan nog een bron, die eigenlijk meer een moeras in een grote kuil was. Na half December jaagde de winter er kwaadaardig de hengsten van de storm op. De lente was er buiig en de lentebloemen waren gauw verwelkt. Midzomer heerste er een meedogenloze hitte onder een witgloeiende zon. Tussen de tarwevelden dook van tijd tot tijd een bereden opzichter van de landheer op, als was hij omhoog gerezen uit de aarde. Op meer beschutte plekken trokken de schuwe trapganzen af en aan. Naar het zuiden toe blonk een bedriegelijke horizon.

De oude Mavromati placht uit het torentje van het kasteel zijn blik te laten weiden over zijn heerlijk bezit met behulp van een verrekijker. Dat deed hij vooral in de tijd van ploegen en van oogsten. Dikwijls beviel hem, wat hij te zien kreeg, absoluut niet en dan kromp hij in elkaar, als door een wesp gestoken. Dan gooide hij de verrekijker opzij en riep: ,Ik moet 'r heen! Ik zal die schobbejakken 's leren, hoe ze 'n landgoed

moeten bewerken. Ik heb ze geld gegeven om te maaien en te dorsen en niet om in de Adancata te gaan vissen. Een schot hagel krijgen ze!

Maar hij ging niet, want hij was gebrekkig. Hij kon nauwelijks van de plek komen.

Precies zo boos maakte hij zich over z'n zoons, die z'n geld erdoor joegen in het buitenland. Ook die bedreigde hij met 't geweer, wanneer hij de ene brief na de andere ontving, waarin hem steeds weer om geld gevraagd werd. Een paar keer had hij op ze geschoten, overigens zonder er eentje te raken. Maar het resultaat was, dat ze weggingen en wegbleven.

Cristea, de tegenwoordige eigenaar, kocht het goed van de erfgenamen van de oude. Hij had ze nooit van z'n leven te zien gekregen en het contract afgesloten met hun gevolmachtigden. Het geld stuurde hij via een bank naar Parijs — dus als het ware naar de maan. Van die adellijke erfgenamen werd nooit meer iets vernomen. Ze leefden voort, totdat ze het vet van de Trapganzen, die gemest waren met de tranen en het bloed van de afgebeulde boeren, hadden opgeslorpt.

Cristea nam alles in gebruik, wat hij op Hagiú aantrof met inbegrip van het torentje en de verrekijker. Hij maakte volstrekt geen grap, als hij dreigde, dat hij z'n geweer op iemand zou leegschieten. Al waren het dan maar hagel- of zoutkorrels, waarmee hij het laadde.

Cristea was levendig en actief. In een tilbury, waarvoor hij een zwarte hengst had gespannen, reed hij in gestrekte draf over het landgoed. Z'n wapen nam hij steeds mee. Uit de verte hoorde je al z'n donderende en dreigende stem en daarbij zwaaide hij met z'n arm als met een geweerkolf. En wat was ie oud en lelijk, baardeloos en opgeblazen! Daar hij midden op z'n gezicht een allervreemdste gevormde aardappel had zitten, had de bevolking van Malu-Surpat hem de bijnaam Cristea Drieneuzen gegeven. Hij werd nooit anders genoemd.

Z'n werkelijke naam was al helemaal vergeten. Gelukkig was hij niet snel ter been en begon dadelijk asthmatisch te hijgen, zodat de mensen veelal aan zijn toorn wisten te ontsnappen door het op een lopen te zetten. Hij keek de vluchteling dan na, bleef staan schelden en liet hem rustig gaan, want hij wist, dat hij over de middelen beschikte om hem terug te halen of op een andere manier te bereiken. Daarvoor schakelde hij de burgemeester of de politie in. Uit armoe en ellende kwamen ze overigens ook ongeroepen.

Ghitza leverde zijn jongere broer af bij Cristea Drieneuzen.

Cristea zat juist in het uitkijktorentje van het kasteel bij het open raam en was bezig door de verreijker zijn rijkdommen te bespieden.

„Eventjes wachten,” beval hij, „Ik zie daar net iets, wat me niet aanstaat. Die nieuwe koetsier geeft de hengst klappen. Ik zal hem z'n darmen uit z'n lijf ranselen.”

Daar stonden ze en hoorden, hoe hij knarsetandde. Mitrea volgde al zijn bewegingen met gespannen aandacht.

Hij was verbaasd. Want Drieneuzen leek op de molenaar, alsof het broers waren. Alleen was de landheer groot en dik, zodat de molenaar niet verder kwam dan diens schouder. Drieneuzen zag eruit, alsof hij een oudere broer van Ghitza was.

„Wat moet je, Lungu?” vroeg de landheer opeens.

„Meneer, ik heb m'n broertje meegebracht, zoals ik Uwedele al heb laten weten.”

„Juist. Daar heeft de rentmeester melding van gemaakt. Ouders dood en jij kan hem niet gebruiken, hè?”

„Nee, meneer, ik heb al genoeg verantwoording voor anderen. Ik heb gedacht, dat het goed zou wezen, hem hier in de leer te laten komen om een flinke boer van hem te maken, flinker dan ik ben. Wanneer Uwedele zo goed wil zijn hem

vijf jaar bij u te nemen, totdat hij in militaire dienst moet . . . dan zullen we daarna zien, wat we kunnen doen. Misschien gaat hij dan op z'n boerderij wonen.'

Drieneuzen schudde twijfelachtig het hoofd en bleef de jongen een poosje aangeluren.

'De jongen ziet er behoorlijk uit,' zei hij eindelijk, 'Als ie nu ook nog gehoorzaam is, dan valt er misschien wat van te maken. Ik heb anders mensen genoeg in m'n dienst.'

'Meneer de landheer, we stellen geen hoge eisen.'

'Dat weet ik. Daar spreken we niet eens over. Loon naar gelang van vlijt en kunnen. Later zien we wel eens, wat ie eigenlijk verdienen moet. Het eerste jaar zijn kleren en de kost genoeg voor hem. Dat is zo m'n gewoonte met halfwassen. Maar zoals ik al zei, ik heb 'm nu niet nodig. Ik heb meer knechts dan ik gebruiken kan.'

De molenaar krabde zich diep bedroefd achter in z'n hals. Mitrea was al blij. Intussen greep de landheer opnieuw naar de verrekijker en richtte die op de stallen, maar hij legde hem direct weer neer en beval Ghitza:

'Als je naar beneden gaat, zeg de mensen dan, dat Ciornea bij me moet komen, de koetsier Ciornea.'

'Zeker, meneer de landheer,' antwoordde de molenaar snel en deemoedig.

Daarop zuchtte hij nog eens en bracht zijn hand weer naar z'n hals:

'Meneer de landheer, we verzoeken u dringend ons niet in de steek te laten.'

'Wat zal ik je zeggen, Lungu?' antwoordde Drieneuzen, 'Ik heb je al verteld, dat ik niets voor hem te doen heb. Als 'k 'm bij me neem, doe ik dat alleen om jou een plezier te doen, want ik ken je als een rechtschapen man.'

Het gezicht van de molenaar klaarde op. Mitrea keek naar de zoldering.

„We zullen Uwedele ten zeerste dankbaar zijn,” zei broer Ghitza en maakte diepe buigingen, „We hebben de eer Uwedeles hand te kussen, m’n broertje en ik allebei.”

„’t Is wel goed zo.”

De landheer begon te glimlachen. „Dat zullen ze wel van tevoren bekokstoofd hebben,” dacht de jongen onzeker, „Voor mijn part dan maar. Ik zal er wel niet dood van gaan.”

Mitrea bleef meteen op Hagiú, terwijl z’n broer Ghitza terugkeerde naar Malu-Surpat.

Kort daarop overwoog Mitrea: wat is ’t toch fijn knecht te wezen bij een boerenbeul. Je leert je rug te buigen en te zwoegen als een os. Ze maken me wakker voor dag en dauw. En als ik niet vlug genoeg ben, krijg ik van de rentmeester met de zweep. We hebben ’s morgens bijna geen tijd om een stuk droog brood naar binnen te werken. ’s Middags vind je af en toe een boon in de soep. De augurken zijn rot en de maispap is muf. Ik was zo vrij op te merken, dat ie bitter smaakte.

„Lust je soms niet?” hebben ze lachend gevraagd.

„O ja, lekker, hoor! Veel lekkerder dan het wittebrood van de landheer!”

„Laat de boerenbeul je maar niet horen,” zeiden ze toen, „want als ie je zou horen, zou hij riemen uit je rug snijden voor ’n gordel voor ’m.”

Een ander heeft tegen me gezegd:

„Hé, kereltje, jij wou misschien liever wijn drinken?”

„Asjeblijft niet,” heb ik geantwoord, „ik heb water genoeg uit de rivier en als ’t moet, doe ik ’t met een ui.”

„Man, jij bent een drommelse rekel!”

„Dat zou ik denken, want ik ben bij de drommel in de leer.”

De knechts hadden stuk voor stuk pret om zijn woorden.

„Mitreä, laat Nitza de opzichter je maar niet horen. Die verklikt je bij de landheer.’

„Verschrikkelijk! . . . Als ie dat doet, raak ik m'n baantje nog kwijt.’

Ze begonnen opnieuw te lachen.

„En niet alleen het baantje maar vooral de klappen ben ik kwijt!’

Eigenlijk (zo peinsde Mitrea, terwijl hij alles wat hij hier beleefd had, de revue liet passeren), zijn die ochtend-zweepslagen een licht windje, om zo te zeggen een liefkozing, vergeleken met het vreselijk pak slaag dat je van Drieneuzen krijgt. Hij had er namelijk bij gestaan, toen Ciornea z'n portie in ontvangst moest nemen. Dat was een zwakke, teringachtige zigeunerjongen. Drieneuzen gaf hem een draai om z'n oren en sloeg hem daarmee naar links omver, maar hij ving hem met een mep van z'n rechterhand weer op. En toen hij hem daarna een stomp tegen z'n voorhoofd gaf, kwam Ciornea achterover te vallen. Daarop bewerkte hij hem net zo lang met z'n voeten, totdat hij merkte, dat hij uitgleed in het bloed. Toen werd de landheer er misselijk van en liet hij Ciornea wegkruipen.

Vooraf voor zo iets kneep Mitrea 'm. Daarom was hij steeds zo bewegelijk als een tol. Hij stelt in alles belang. Wat hij ook uitvoert — ploegen, zaaien of dorsen — hij doet het vlugger dan de anderen. Drieneuzen begluurt hem uit de verte. Eerst door zijn kijker. Dan komt hij uit z'n torentje naar beneden en gaat vlak bij Mitrea staan. Tijd om te praten heeft Mitrea niet. Hij gaat gauw weg, want herfstwolken pakken zich aan de hemel samen. Mitrea heeft wat in de stal te doen. Hij wil een reet in de muur repareren, waardoor de kou binnendringt. Want van de winter wordt het kil. Hij heeft meelij met 't vee. Dat hoeft 'r toch niet onder te lijden. Nog meer meelij heeft hij met zichzelf, want hij moet daar

met de koeien op het stro slapen en heeft niets om zich mee toe te dekken. Als ie nu maar kleren en een lange jas bezat. Natuurlijk zal hij die gauw krijgen, want je leidt hier een vorstelijk bestaan . . . Maar tot nu toe loopt hij in een stelletje lappen met gaten.

Op een keer kwam hij de vrouw van de landheer tegen. Een jong dametje. De derde wettige vrouw van Drieneuzen. Ze staat daar tegenover een jonge kerel met ogen zo groot als zwaluwen. Hij is lang en goed gebouwd. Waarom wil hij er vandoor gaan? Hij schaamt zich en bedekt zijn naakte lijf, dat overal door de lompen heen steekt.

„Hoe heet je?”

„Mitreä.”

„Wat verstop je daar toch?”

Mitreä werd wild van kwaadheid. Zijn antwoord was vol haat, maar hij begreep, dat hij iets kon riskeren, want ze stond er bij te glimlachen.

„M'n werkkleren verstop ik. Iets anders bezit 'k niet!”

Van verbazing kromp ze ineen. Toen begon ze zowaar te lachen en werd er niet boos om. En zo kreeg Mitreä de volgende dag een nieuw pak. Daarop kwam ze hem voor de tweede maal bekijken.

„Nou, Mitreä, wat denk je? Zo beter?”

„O ja.”

„Heb je verder niets te zeggen?”

„Wat moet ik dan nog meer zeggen?”

„Je moet zeggen: Dank u, mevrouw.”

Veel beschaamder dan de vorige dag keek Mitreä een andere kant uit.

„Dank u, mevrouw.”

„Dat is beter. Je moet leren, een beetje vriendelijker te zijn. En als je tegen me spreekt, moet je me aankijken.”

Toen ging ze er vandoor, blond, met een grote

strooien hoed op haar hoofd en een blauw lint aan de hoed.

De mensen van het landgoed vertelden allerlei verhaaltjes over mevrouw Didina.

„Best mogelijk,” zei Mitrea bij zichzelf en werd er onrustig van. Maar tenslotte kwam hij erover heen en dacht er niet meer aan.

IV

Op een regenachtige dag, waaraan een hele rij soortgelijke dagen was voorafgegaan, vroeg Mitrea Cocor de opzichter verlof om een bezoek te mogen brengen aan z'n broer, de molenaar.

Op het veld kon niet gewerkt worden. De beesten konden ook niet naar de wei worden gedreven. De knechts zoemden om hun heer en meester als een trage zwerm darren.

De oude opzichter, die Triglea heette, zei tegen Mitrea:

„Je kan gaan, Mitrea; zo'n uur of twee, drie. Maar pas op, dat het niet later wordt. Want misschien krijgt meneer het opeens in z'n hoofd om ons allemaal te laten aantreden en stuk voor stuk af te roepen. Soms heeft ie zo'n bevlieging. Wie er dan niet is, krijgt geen brood meer, tot de zon weer opdaagt en de velden weer droog zijn. Hij verbeeldt zich namelijk, dat het zo regent, omdat er één van ons aan de haal is.’

Mitrea schudde z'n hoofd en glimlachte kwaadaardig:

„Heeft ie zo'n hekel aan de regen?’

„Hoe zou 't anders kunnen, als 't armoe betekent, zoals nu?’

„Die ziet kans met z'n geweer op de heiligen in de hemel te schieten,’ zei Mitrea lachend.

„Dat zou best 's kunnen. Want zó vaak komt ie niet in de kerk. Maar houd jij alsjeblieft je mond, jongen, dat ie je om Godswil niet hoort!’

„Al zou ie 't horen, vadertje Triglea, zou ik niet weten, waarom ie boos zou moeten worden. Die daar boven — wie het ook zijn mag — brengt ons die smerige regen, hagel en

sneeuwstormen. Zou je dan soms niet op 'm willen schieten? Hij zorgt ook voor honger, ziekte en onrecht . . . hij laat toe, dat de vetzakken de zwakken tegen de vlakke slaan . . .'

„Drommelse aap!” viel de opzichter ineens uit, „Sta daar niet alles uit te kramen, wat er door dat hoofd van jou spookt, of ik sla d'r op. Het lijkt wel, of jij lezen en schrijven hebt geleerd!”

„Ik heb óók nog 't boffie gehad, dat m'n broer me niet naar school heeft laten gaan. Kijk niet zo lelijk naar me, vader-tje Triglea. Ik ga 'r vandoor en voordat je 'n vonk uit je vuurslag hebt kunnen slaan, ben ik al weer terug.’

„Neem een zak mee om over je haren te doen!” ried hem de opzichter; zijn rode neus glom tussen de witte haren van zijn baard en snor, „Pak één van de paarden en geef 'm daar in die molen een handje zemelen.’

„Dan zal ik ze moeten gappen, want broerlief kent geen meelij. Niet met mensen en niet met dieren. Hij is helemaal vergiftigd door de vrekigheid en voor meelij is in zijn hart geen plekkie meer vrij. Wat doet ie met al dat geld? Als ie ellendiger leeft dan de armsten onder de armen, is ie 'r uiteindelijk nog beroerder aan toe dan wij.’

„Duvel nou toch eindelijk op!” viel de oude man uit, „Je kletst, alsof je met de bijbel voor je neus zit en priester bent geworden.’

Met een zak over zijn haren bij wijze van muts reed de jongen weg op een kleine ongezadelde vos en was heel vlug bij de molen van Ghitza Lungu. Een stuk of zeven, acht wagens stonden daar onder het afdak. Zo wat tien man liepen heen en weer op de binnenplaats, met binnenste buiten gekeerde mutsen van lamsvlees op hun hoofd.

Mitrea zet z'n paardje op een beschutte plek neer en bindt het vast. Hij trekt 't aan z'n oren en klopt 't vriendelijk op z'n nek en dan gaat hij op een holletje de molen binnen. De motor

hakkepufte en blies uit een pijp wolken naar de hemel. Vlak bij de deur verscheen broer Ghitza met z'n dikke buik in de opening. Die keek hem strak aan met z'n bloedrood omrande oogleden:

„Ben jij daar nou óók nog? Ik erger me kapot. Moet je kijken, hoeveel mensen daar staan te wachten op hun meel.”

Mitrea bleef verbaasd staan en keek uit de hoogte op z'n broer neer.

„Best hoor, ik ga al. Tot volgend jaar!”

„Wacht even! Wat is er dan?”

„Hoor 's Ghitza. Wanneer jij me niet als 'n broer ontvangen kan, dan ga ik meteen weer naar 't landgoed terug. 't Werk ligt stil door de regen. En daardoor kon ik weg. Terwijl die molen een paar zakken meel maalt, kunnen wij wel twee woordjes wisselen.”

„Da's goed. Kom d'r in.”

„Is Stanca, m'n schoonzus 'r niet?”

De molenaar krimpt ineen.

„Hoezo? Moet je eten?”

„Niks hoor. Ik wil enkel een broederlijk bezoek afsteken.”

Ghitza schudde zijn hoofd en ging hem uit de weg als een hommel.

„Spot jij maar met 'r. Maar ze heeft 't razend druk. Laten we in dit kamertje gaan. Daar zit een raampie in, waardoor ik alles zien kan wat daarginds gebeurt. Slechte mensen, jongen. Als je ze niet in de gaten houdt, gappen ze als de raven.”

Daarop antwoordde de jongen verbaasd: „En zij zeggen weer, dat jij niet vies bent van een extraatje dat je achterover drukt. Als ze jou betaald hebben, klopt het nooit en ze snappen niet, hoe dat kan.”

„Wie beweert dat?” zei de molenaar en grinnikte, „Aan zulke lasterpraatjes moet je geen geloof hechten!”

„Hoe kan ik dat weten? Maar hoor 's, broerlief, ik zou je

willen verzoeken, van al die overvloed een handje vol maïs af te schuiven voor m'n paard.'

„Ben je komen rijden? . . . Ik heb niks. En 'k geef niks. Laat je baas 't maar voer geven. Die heeft meer dan genoeg.'

„Kom, broer, laat je niet kennen,' zei de jongen en zijn stem klonk zachter, „Dat vosje is ook een levend wezen. Het doet werk net als ik. Hij is wel niet van mij, maar ik heb met 'm te doen.'

„Top. Maar meel kost geld.'

De molenaar liep naar het glazen oog van het kamertje en loerde naar buiten. Toen draaide hij zich weer om:

„Ga daar 's op die bank zitten en vertel 's, wat er voor nieuws te koop is op Hagiú. Het regent om erbij te verzuipen. Dat is geen regen meer maar een straf.'

„Wat kunnen we ertegen doen, broer? We kunnen moeilijk gaan knokken.'

De molenaar lachte:

„Hé, wat zegt die landheer d'r wel van, dat ie zo'n slimme knaap in plaats van een gewone knecht heeft gehoord?'

„Hij kent geen slimme knapen,' antwoordde de jongen, „Die zou ie niet zo makkelijk grove beledigingen naar hun hoofd slingeren als ie 't mij doet. Daar zou ie wel 's een fatsoenlijk woord tegen zeggen.'

„Ik heb anders gehoord, dat ie nog al tevreden is over jou.'

„Dat kan wel. Maar ik ben niet tevreden. Met 't loon niet en met 't eten ook niet.'

„Mítrea,' zei de molenaar en zette grote ogen op, „verzoek de Here God niet. Je hebt 'n beste baas, blijf bij 'm zoals 't hoort.'

De jongen keek zijn broer doordringend aan, maar die sloeg z'n ogen neer en mompelde:

„Je hebt behoorlijke kleren, zie ik.'

„Inderdaad. Ze hebben me een paar vodden cadeau gedaan.'

„Wie?'

Mitrea gaf geen antwoord.

„Ik heb zo iets gehoord,” zei de molenaar zachtjes, „Als je nou maar leep was . . .”

„Ik ben niet leep.”

„Van stommiteit kun je je niet kleden, jongen, en eten óók niet.”

„Mogelijk.”

„Bij vrouwen, jongen, kun je meelij wekken.”

„Vergeet 't maar, broer. Al smaakt de maïspap nog zo vies, ik zal 'm toch niet in de drek gooien. Ik heb geen behoorlijke plek om te slapen. 's Winters bevries ik. Ik krijg bijna niet te vreten. Dat is geen loon naar werk en ik heb 'r ook niet genoeg aan. Ik heb al gezien, dat op Hagiú niks op 'n eerlijke manier gaat. Ik wil ergens anders heen.”

De molenaar schrok en barstte los:

„Dat kan niet. Je hebt 'n contract met 'm lopen. Je moet nog drie jaar bij 'm blijven. Hij kan mij 'r voor laten opdraaien. Want ik heb borg voor je gestaan. Hij kan schadevergoeding van me eisen.”

„Ik wil ergens anders heen,” ging Mitrea verder, alsof hij het geweeklaag en de bezwaren van z'n oudere broer helemaal niet gehoord had. „Ik zou wel 's willen weten, broer, of 't overal, op alle landgoederen, er net zo mee gesteld is. Hier krijgen de mensen in de herfst een beetje geld, waar ze zich dan de volgende zomer rot voor moeten werken. Ze raken nooit meer uit de schulden. De molen van de landheer maalt de mensen, totdat enkel nog maar 'n beetje stof van ze overblijft. En die op aandeel werken, geven drie-vijfden en krijgen maar twee-vijfden van hun aandeel terug en dan moeten ze, vóórdát ze 't krijgen, nog zo lang wachten, tot hun haren door hun pet groeien. Van hun werk komt geen pest terecht. Wanneer de maïskolven liggen te rotten, pikt de landheer ze tegen 'n spotprijs in en laat ze tot brandewijn verstoken.”

De molenaar stond te luisteren, terwijl hij tegelijk zeer onrustig langs z'n neus wreef.

„Hoe weet je dat allemaal?”

„Ik heb 'r met m'n snufferd boven op gestaan.”

„Zo, als je dat dan allemaal weet, vergeet 't dan maar zo gauw mogelijk.”

„Dat kan ik niet en 'k wil 't niet.”

„Dat moet. 't Komt helemaal niet te pas, dat arme drommels over de grote heren kwaadspreken. Laat 'n arme drommel maar zorgen, dat ie z'n dagelijks stuk brood in handen krijgt. Al is 't nog zo weinig en al smaakt 't niet eens lekker — het is toch brood. Anders ga je d'r an, jochie. Hij drukt je fijn met de nagel van z'n vinger, alsof je 'n luis bent. In 1907 hebben de mensen ook geprobeerd om spektakel te maken. Maar ze zijn met geweerkogels weggevaagd. Hun huizen met de grond gelijk gemaakt door de artillerie. Verschrikkelijk! Hou maar gauw je mond, dat jou niet nog 's hetzelfde overkomt.”

Ghitza gluurde nog een paar keer door het ruitje, toen keerde hij zich om met een blik, die Mitrea nog nooit bij hem had opgemerkt.

„Loop nog niet direct weg. Blijf nog even hier. Laat Stanca je wat te eten geven.”

Zonder het antwoord af te wachten liep hij met een vaart het huis uit. De jongen bleef in z'n eentje achter. Toen begon de molen weer te dreunen. Plotseling werd de krijsende stem van de molenaar hoorbaar; de mensen antwoordden hem op een grimmige toon. Mitrea dacht: Misschien heeft ie mot met de machinist. Toen werd het opeens stil. Maar na enkele ogenblikken klonk achter uit de molenaarswoning een kreet van verontwaardiging, die meteen door kalmerende woorden van de molenaar gesust werd.

Stijf van schrik dacht Mitrea: Dat is vanwege dat stuk

brood. Ik heb 't niet nodig. Ik zal 't aan m'n vosje geven.

Toen ging de lage deur open en Ghitza kwam binnen, gevolgd door een meisje, dat zo buigzaam als een tak was en kastanje-bruine ogen had. Ze droeg een rok van blauw katoen met een rode zoom. Op een soepbord bracht ze brood en noten.

„Zet maar neer, Nastasia,” zei Ghitza Lungu tegen haar. Nastasia was Stanca's zuster. Ze zette het bord op tafel, terwijl haar ogen, die ze van verbazing opensperde, op Mitrea gevestigd bleven. Ze had hem bijna niet meer herkend. Zo was hij gegroeid; zo was hij ineens komen opzetten als een appelboom, die voor het eerst bloeit. Het meisje werd rood tot over haar oren. Ze dacht aan de geruchten, die onder haar vriendinnetjes de ronde deden: die knaap (zo werd verondersteld) was op het landgoed gelukkig in de liefde. Maar ze dacht óók aan de geruststellende woorden, die de molenaar tot Stanca gesproken had: „Die Mitrea kon een fijn leventje hebben, maar hij is een sufferd en hij laat z'n kans voorbijgaan.”

De jongen glimlachte tegen Nastasia. Hij legde het brood van het bord en schudde de noten van boven in z'n overhemd, dat bij de hals openstond. Van het brood nam hij twee happen. De rest was voor het paard.

„Het beste,” zei hij.

De molenaar deed, alsof hij verbaasd was:

„Ga je al?”

Mitrea knikte enkel. Hij vertrok. Nastasia liep naar Stanca terug en glimlachte stilletjes. De somber kijkende molenaar kwam direct achter haar aan en schold op z'n broer, terwijl de vrouw zich over haar werk boog. Ze was in haar schik over het schelden en fluisterde tegen het linnen, dat ze aan het weven was: „Heb ik 't niet gezegd? Waar niks inzit, daar komt niks uit.”

V

Een paar dagen later, begin September, hield het op met regenen en het werd kouder.

Verscheidene knechts van het landgoed, onder wie Mitrea, begonnen met het werk op de veraf gelegen velden bij de veeput. Ze zaaiden de tarwe zo snel mogelijk, want de voortdurende regen had de uitzaai opgehouden.

De nachten waren nu helder, overkoepeld door een donker violette hemel, waaraan een ontzaglijke menigte sterren en sterretjes straalde. De mensen sliepen om vuren van rijshout en mest, die zacht smeulden. Een paar van de oudsten vertelden over lang vervlogen jaren, toen Giurgiu nog door de Turken bezet was en ruiterscharen van de andere oever van de Donau op roof uittrokken en de ongelukkige christenen aanvielen.

Steunend op één elleboog en toegedekt met een oude jas lag Mitrea naar hen te luisteren. Af en toe zakte zijn hoofd naar het hoopje aarde, waarvan hij een kussen gemaakt had.

Hij dacht: Alle kwaad stort zich uit over de hoofden van de stiefkinderen van de menselijke maatschappij, stiefkinderen, die het toch al hard te verduren hebben. De ene keer zijn het de Turken, die erger zijn dan de pest. Een andermaal zijn het de boerenbeulen, die erger zijn dan de Turken. Dan hebben we nog de molenaars. Die lappen ouders, broers en zusters aan hun laars, zo heeft de geldzucht ze te pakken.

Door z'n wimpers zag hij het schitteren van de sterren. Hij dommelde in en al gauw sliep hij vast.

Voor dag en dauw was hij weer wakker. Een poosje luisterde hij naar de ossen, die naast de wagens aan het herkauwen waren, toen drongen andere steppengeluiden tot hem door. Zwarte vogels streken langs de hemel en van de verre Donau begon wind te komen. Eindelijk was aan de horizon een purperen streep te zien. Toen de andere makkers ontwaakten, waren ze nog moe van het werk van de vorige dag. Ze verzamelden zich bij de put en stilden hun honger met het drinken van water, dat naar modder smaakte.

Terwijl Mitrea niet op het landgoed was, meldde de molenaar zich bij meneer Cristea. Hij tikte met de punt van zijn laars tegen de onderste traptreden en begon toen naar het uitkijktorentje te klimmen. De landheer wachtte, tot hij eerst zijn muts van lamsvlees afnam en buigingen maakte. Hij keek hem strak en onderzoekend aan en vroeg zich af, wat voor boze streek Ghitza Lungu in de zin kon hebben.

„Wat is er aan de hand?”

„Meneer de landheer,” begon de molenaar, „ik heb verscheidene dagen gearzeld, maar vandaag heb ik het besluit genomen Uwedele op de hoogte te stellen. Ook mijn vrouw, Stanca, heeft het me aangeraden. Ze zegt: ga d'r heen en vertel 't.”

„Waar sta je dan op te wachten?”

„Ziet u, 't gaat over m'n broer Mitrea. Ik heb met 'm te doen.”

„Dat merk ik.”

„We moeten 'm gewillig maken, meneer de landheer en niet wachten, tot 't te laat is.”

Drieneuzen fronste z'n voorhoofd en stak z'n dikke lippen naar voren.

„Waar gaat 't eigenlijk over?”

„Meneer de landheer,” zei de molenaar dapper, „die jongen zet 'n te hoge borst op; hij beweert, dat sommige getrouwde vrouwen naar 'm kijken.”

„Wat gaat mij dat aan?” meende de landheer ongeduldig.

„Niets natuurlijk. Dat is ook niet van belang, meneer de landheer,” haastte Ghitza zich te erkennen, „Wat hebben wij d'r mee te maken? Maar waarom verspreidt ie lasterpraatjes over de leiding van 't landgoed?”

„Wat voor lasterpraatjes? Als je wat te zeggen hebt, kom 'r dan zonder omhaal mee voor de dag! Jij bent geen wolf en ik ben geen kudde schapen. Draai 'r niet om heen!”

„Als me gezegd wordt, dat ik spreken moet, spreek ik. Hij beweert, dat de akkers niet eerlijk uitgemeten worden . . . en dat de maïs, die op aandeel geoogst is, te laat verdeeld wordt . . . en dat de landarbeiders te veel moeten afleveren en teveel belasting betalen . . . Hij schijnt niet te begrijpen, hoeveel last een landheer met al dat gespuis heeft.”

De landheer verzonk een tijdje in gedachten, maar scheen niet bar onder de indruk.

„Wanneer heeft ie dat allemaal beweerd?”

„Op een regenachtige dag dook ie bij me op in de molen. Hij kwam zelfs op zo'n kleine vos. Die heb 'k een handje maïskorrels gegeven.”

„Daar geloof ik niets van, Ghitza!” zei Drieneuzen lachend.

„De Here is m'n getuige, meneer de landheer. Op m'n erewoord!”

„Basta! Maar vertel me nou 's, hoe je dat allemaal uit 'm gekregen hebt.”

„Dat zal ik uzo dadelijk óók vertellen. Broertje, zeg ik, je zit behoorlijk in de kleren. Van wie heb je die gekregen?”

„Ach ja. Didina had medelijden met 'm en zo is dat jochie aan die kleren gekomen. Ik ben tevreden over 'm. Hij werkt flink en hij is goed bij.”

„Laat ie dan alleen op z'n werk letten en geen kletspraatjes verkopen.”

„Ik had 'r tot nu toe niets van gemerkt,” verklaarde Cristea.

„Hij kletst te veel, meneer de landheer.”

Drieneuzen keek de molenaar aan zonder zich te verroeren.

„Wel, Ghitza, dan zullen we 'm z'n tong een beetje in bedwang leren houden.”

„En hij is ook te koppig, meneer de landheer.”

„Als ie te koppig is, zullen we daar óók een eind aan maken.”

Heer Cristea schudde aarzelend 't hoofd.

„Ik zou 't jammer vinden, als 'k 'm kwijt was. Maar zó kan 't evenmin. Ik zal de zaak onderzoeken. Misschien stuiten we dan op ééntje, waaraan we helemaal niet gedacht hebben. De één of andere opruier. Zei je niet, dat ie opschepte met z'n kleren?”

„Opscheppen en lachen, meneer!”

De molenaar trok af en overwoog tevreden, dat z'n sluwheid toch enig succes had gehad.

„Ik maak m'n handen niet aan 'm vuil,” zei Ghitza bij zich zelf, „Dat kan ik niet, laten anderen 't maar doen.”

Woensdag was de molenaar op 't landgoed verschenen. Donderdag liet tegen twaalf uur sergeant-majoor Garneatza van de rijksveldwacht zijn geel rijtuigje, getrokken door twee zwarte paarden, al stil houden bij de veeput en riep Mitrea bij zich. Hij gaf 'm bevel op de wagen te klimmen en naast 'm te komen zitten.

„Waarvoor?” vroeg Mitrea en hij mat het gezag met een doordringende blik.

„Dat zal je wel zien.”

„Is 'r 'n brief voor me bij jullie angekommen?”

„Je hebt 't half en half geraden. De andere helft vertel ik je op 't bureau.”

Maar Mitrea keek somber. Hij besepte, dat hij een arme sloeber was en dat hem niet veel goeds te wachten stond.

„Sergeant-majoor Garneatza,” probeerde Mitrea, „laat me effe een stukkie eten. Want ik rammel. Of, zoals de Molda-

viër van de eerste zaaimachine zei: De muizen hebben in m'n buik gelogeed.'

„Je krijgt in Malu-Surpat te eten.'

„Ja maar hier hebben we gebraden kalkoen in gelei,' zei Mitrea.

De veldwachter was blijkbaar in een goeie bui, want hij klopte hem op z'n schouder.

„Instappen, want ik heb nog méér te doen.'

Onderweg trachtte de jongen verschillende malen z'n begeleider uit de tent te lokken om iets te weten te komen. Maar de sergeant-majoor met de hangsnor liet niets los. Dat wil zeggen: hij sprak met hem over de trapganzen. Garneatza was geen jager, maar wilde niettemin weten, met wat voor geweer je die vogels kon schieten. Mitrea sprak vol lof over de landheer van Hagiú. De sergeant-majoor grijnsde lichtelijk en hield weer z'n mond.

Toen ze in Malu-Surpat aankwamen, gingen ze direct naar het politiebureau en de sergeant-majoor riep één van z'n makers toe, dat hij de ‚ontvangkamer' moest ontsluiten. Zonder tegen hem uit te varen of hem de huid vol te schelden verzocht de sergeant-majoor Mitrea, als was die een voorname gast, of hij maar binnen wilde komen. De jongen klemde z'n tanden op elkaar, zodat ie 't knarsen van z'n kiezen tot in z'n achterhoofd voelde, maar hij bleef rustig.

Hij ging de ontvangkamer binnen. Een paar kale banken. Aan de muur hing een kalender en in een smal zwart lijstje zag je het portret van prins Vlad de Spietser.

„Tegenwoordig gaat 't niet meer zoals in z'n tijd,' grapjaste de sergeant-majoor. „Wij werken volgens andere methoden. Je blijft hierbinnen bij de deur staan!' beval hij daarop de soldaat, „Niemand mag erin en niemand mag eruit.'

„Wat moet ik hier?' vroeg Mitrea wrevelig, „Waar is die brief?'

„D'r is geen brief, m'n jongen. De zaak is deze, dat je 'n bekentenis moet afleggen.’

„Wat voor bekentenis? Ik heb niks gedaan.’

„Hoor nou 's, Mitrea, wees verstandig. Doe niet zo lelijk tegen me, want dat kon je wel 's opbreken en straks mis je nog 'n paar tanden . . . Als je alles netjes bekent, kom je d'r makkelijk van af. Ik geef je een vaderlijke raad.’

Mitrea Cocor steunde en wierp de sergeant-majoor een vreselijke blik toe.

„Wat moet je van me?!”

„Een beetje minder, m'n jongen. Netjes!”

„Wat moet ik dan zeggen?” barstte Mitrea los.

„Je moet me vertellen, kereltje, waar dat geweer is . . .’

Mitrea kromp ineem. De veldwachter zag, dat de ogen van z'n arrestant uit z'n hoofd puilden en z'n gezicht tot een grijs vertrok. Daarop verstrakte het gezicht in een sombere woede.

Mitrea pijnigde zich af met de vraag, wat hij moest antwoorden. Als hij zogenaamd bekende, dat hij een geweer weggenomen had, moest hij ook vertellen, waar hij 't verborgen had. Maar als hij zou volhouden, dat hij van niets wist en niets gestolen had, zou het toch op hetzelfde uitdraaien: een pak op z'n donder. Met de vuist of met de stok, de bullepees of een nat touw zouden ze hem rot slaan.

En dus riep hij woedend:

„Ik weet niks van een geweer. Ik heb d'r geen nodig. Ik wil niemand kapot maken. Laat me gaan!”

„Als je bekent, kom je d'r met 'n lichte straf af.’

Mitrea Cocor kromde z'n lichaam en wong zich in bochten.

„Wie z'n geweer?”

„Van landheer Cristea. Daar kan je trapganzen mee schieten.’

„Dat zal dan wel 't geweer zijn, waarmee ie op de kinderen schiet met hagel, wanneer ze pruimen pikken . . .’

„Stomme idioot . . . wil je, dat ik je dáárop antwoord geef?! Verdomd zal je zijn, bij God en alle heiligen! Zeg op, waar dat geweer is; anders zal ik wat anders met je doen . . .”

„Ik weet 't niet. Laat me met rust!” riep de jongen halsstarrig.

De sergeant-majoor beval ijsig kalm:

„Bind 'm vast, Aron, dat jong werkt me op m'n zenuwen.”

Ze bonden hem vast.

„Beken je?”

„Ik heb niks te bekennen.”

Hij kreeg klappen en stompen, tot ze er moe van werden. Z'n kin zonk op z'n borst. Hij kromp ineem en beefde en in z'n diepste innerlijk snikte hij onhoorbaar.

„Kijk nou toch 's aan, hij wil niet bekennen,” verwonderde zich sergeant-majoor Garneatza. „Doe 'm z'n kleren uit en breng het natte touw.”

De gendarm maakte de touwen los en trok Mitrea's hemd uit. De jongen hield zich, alsof hij volkomen uitgeput was. Toen haalde de politieman de waslijn uit de kast en maakte de buitendeur open om het touw bij de put nat te maken. Op dat ogenblik rende Mitrea naar voren en gaf hem onverwacht van achteren een bliksemsnelle klap, waardoor de man op de grond rolde. Mitrea sprong over hem heen en maakte zich uit de voeten.

Sergeant-majoor Garneatza snelde Mitrea achterna, maar struikelde over de drempel.

Toen Mitrea Cocor juist over de sloot wipte om op de weg te komen, hield vlak bij hem het hoge rijtuig van het landgoed stil. Vadertje Triglea zat op de bok. Landheer Cristea verhief zich van één der banken achterin om de jongen te bekijken, die met verwarde haren en verwilderde ogen de sloot over kwam. Op z'n bloot bovenlijf waren blauwe striemen zichtbaar.

De landheer riep:

„Stop! Laat 'm lopen, Garneatza. Het is goed zo.’

„Ik heb 'm verhoord, meneer de landheer,’ hijgde Garneatza, „Hij weigert te bekennen.’

„Wat zou hij moeten bekennen? Het wapen is niet gestolen. De geweermaker heeft 't enkel meegenomen om 't schoon te maken. Geef 'm z'n hemd en z'n jas terug. Ga op de bok bij Triglea zitten,’ zei hij tegen Mitrea.

Die schaamde zich voor z'n naaktheid. Mevrouw Didina zat óók in het rijtuig. Ze was nogal geamuseerd over dit afgesproken zaakje, en wilde enige vreugde in de blikken van de bewegelijke jongen ontdekken, vreugde over z'n redding.

Maar ze kreeg koude rillingen, toen ze de woede en angst in die mooie amandelvormige ogen zag.

Niettemin mompelde Mitrea dankjewel, maar keek tegelijkertijd een andere kant uit. Toen spuwde hij een mondje bloed in het stof, schoot in z'n jasje en klom bij Triglea op de bok.

VI

Daarop liet de landheer hem in het uitkijktorentje komen.

„Gá nou,” zei Triglea overredend, „Je moet horen, wat hij te zeggen heeft. Wees link.’

Mitrea kreunde uit het diepst van z’n hart en ging.

Meneer zat in z’n kussenstoel. Z’n verrekijker lag op tafel. Op zij, tegen het raamkozijn, stond het geweer. Hij staarde de jongen een hele tijd opmerkzaam aan maar kon diens blik niet vangen.

„Hé, Mitrea, kijk me aan! Hoor je niet, wat ik zeg?’

„Ja, ik hoor ’t.’

„Nou, vertel ’s over dat onaangename zaakje . . .’

„Ik weet niet.’

„Deed ’t pijn?’

„Pijn? Niks hoor. Ik was blij toe. Gelachen dat ik heb . . .’

Drieneuzen fronste z’n voorhoofd.

„Hé, wat is dat voor taal? . . . Sta niet zo opzij te kijken . . . Hoofd omhoog!’

„Ik was blij toe . . . dat ’t niet nog erger was.’

„Ach . . . juist . . . ,’ begreep de landheer, „Slim ben je . . . maar ’n duivelsjong.’

„Alleen maar arm, meneer de landheer.’

De landheer begon uit een ander vat te tappen:

„Kijk ’s, Mitrea. De zaak zit zó: ik ben óók blij, dat we rechtvaardig zijn geweest. Het zou me gespeten hebben voor een goeie knecht zoals jij. Mijn vrouw heeft trouwens ook een goed woordje voor je gedaan.’

Mitrea zei niets en keek naar de grond.

„Je kunt nu wel gaan,” commandeerde de landheer, „Wacht nog ’s even. Ze hebben me verteld, dat je je tong slecht in bedwang hebt en alle mogelijke nonsens rondbazuint.”

„Wat zou ik kunnen rondbazuinen, meneer de landheer? Ik spreek met geen mens en doe m’n werk. Ik heb zorg genoeg . . .”

„Uitstekend, jongen. Je weet toch, dat in het Heilige Evangelie geschreven staat . . .”

„Nee, meneer . . .,” mompelde de jongen.

„Houd je mond, als je baas aan het woord is. In het Heilige Evangelie staat geschreven: „Wie oren heeft om te horen, die hore . . .” Begrepen?”

Mitrea was er niet zeker van en schudde met z’n hoofd.

„Prent dat goed in je geheugen! Verstaan?”

„Jawel!”

„In orde. Ik zal je loon verhogen.”

Mitrea zei er niets op.

„En daar heb je een biljetje van twintig lei. Koop maar tabak en pruimenjenever. Jij mag ook wel eens een pleziertje hebben.”

Tandenknarsend verliet Mitrea het uitkijktorentje met het verfrommelde bankbiljet in z’n linkervuist.

Toen hij bij vadertje Triglea in de stal kwam, gooide hij het biljet op de grond, spuwde erop en boorde er de hak van z’n laars in. Daarbij vloekte hij als een ketter.

„Hé daar, wat heb je?” vroeg de oude man verbaasd.

Mitrea steunde vol verbittering.

„Blijf toch kalm, jongen,” zei Triglea sussend, „Wat wou ie weten van je? Wat heeft ie tegen je gezegd?”

„Naar de verdommenis met ’m!” vloekte Mitrea, stotterde en knarstte met z’n tanden. Triglea keek om zich heen. Er was niemand bij.

„Heeft ie je rug bekeken?”

Mitrea schudde van neen.

„Verwondert me niks,” zei Triglea zuchtend, „Ze interesseren zich niet voor onze pijn. Ik heb in m'n moeilijk leven al wat meegemaakt met die boerenbeulen. Maak dat bankbiljet niet stuk, jongen. Dat kunnen we best gebruiken. Geef hier, dan ga ik even weg en ben zó terug. Dan praten we verder. Als ze je vragen, wat er gebeurd is, zeg dan helemaal niks.”

Mitrea bleef met z'n gedachten alleen. Z'n hele lichaam deed hem pijn als na een zware inspanning. Hij had het gevoel, dat ze hem met gloeiende naalden in z'n rug prikten. De gal liep hem over en hij maakte krampachtige braakbewegingen. Daar stond hij in z'n eentje en staarde voor zich uit. Vaag voelde hij, dat hij zich op een vreselijke manier zou wreken.

De stal was leeg. Het vee en de knechts waren op de akkers van de Trapganzen. Uit die richting kwam een warme wind. Als een lichte nevel daalde de schemering op de vredige avond. Vannacht moest hij weer terug naar z'n werk, naar de andere ongelukkigen. Hij was een slaaf onder de slaven en een wees. Z'n broer was geen waarachtige broer. Hij had het gevoel, dat niemand van hem hield of meelij met hem had en met z'n verbittering slikte hij ook tranen weg.

„Ik ben een beetje lang weggebleven,” zei vadertje Triglea, toen hij de stal binnenstapte, „t Is 'n heel eind naar de herberg. Ik heb pruimenjenever en brood gekocht. Ik pas wel op je. Hier moet je wat van drinken en ik zal met je meedrinken. Morgen zullen die wonden niet meer zo branden.

Ik zal je 's wat zeggen, Mitrea,” ging de oude man voort, terwijl hij een doek nat maakte om op de bloedige striemen op Mitrea's rug te leggen. „Dat weet je nog niet. We hebben 'n bitter bestaan, tot we oud zijn. En als we dan oud zijn, hebben we 'n bitter bestaan, tot we de pijp uit gaan. Ik herinner

me nog de tijd, dat de dorpen er genoeg van hadden en de landgoederen in brand gingen steken. De regering heeft toen de Moldaviërs hierheen gestuurd om onze mensen kapot te schieten. En ze hebben kanonnen gestuurd om alles met de grond gelijk te maken. Mij hadden ze óók opgeroepen en met m'n regiment naar de Moldau verplaatst. Want wij moesten weer anderen knevelen, die boeren waren net als wij.

Ik heb een klein broertje gehad. Hij was op onze boerderij achtergebleven om het vee te verzorgen. Ze hadden een bevel laten uittrommelen, dat de horige boeren er niet uit mochten. Wie zich buiten vertoonde, zou neergepapt worden. Op een ochtend loopt m'n broertje het erf op, terwijl er juist een patrouille voorbijtrekt onder bevel van zo'n jong officiertje. Die officier krijgt m'n broertje in de gaten. ‚Wat doe jij daar?‘ M'n broertje antwoordt: ‚Ik ben er effe uitgekomen om de beesten voer te geven.‘ ‚Hier komen!‘ Dat jong loopt zonder erg naar 't hek. Daar trekt die officier opeens z'n revolver en: paf! Als 'n halm ging 't kind tegen de vlakte. Hij piepte niet eens. Diezelfde morgen hebben ze met sabels Nitza Ciortea z'n vrouw, Marina, afgemaakt. Ze was zwanger en het kind rolde in het stof. Ze hebben de boeren van de landheren zo bang gemaakt, dat we d'r over honderd jaar nog niet over uitgepraat zijn. Ze hebben ons klein gekregen en nou houen we onze smoelen, maar we worden met de dag armer. Ik weet niet, wat er nog van ons terecht moet komen... Doet dat pijn?

‚Nee, vadertje Triglea, maar m'n hart wel. Ik vraag me af: hoe lang nog?‘

‚Tot de Here God meelij met ons krijgt.‘

Mitrea zuchtte en kreunde. Daarop luisterde hij zwijgend naar vadertje Triglea, die andere gebeurtenissen uit lang vervlogen tijden vertelde. Hij werd een beetje duizelig door de pruimenjenever en knikkebolde.

Vadertje Triglea onderbrak z'n verhaal.

„Slaap je?” vroeg hij.

„Nog niet,” antwoordde Mitrea.

„Ik heb je nog vergeten te vertellen, dat eergisteren, voordat ze je te grazen namen, je broer Ghitza op het goed is geweest. Hij zei, dat ie iets te bepraten had met de landheer. Hij zal misschien gevraagd hebben, of je meer kan verdienen . . .”

Mitrea sprong van z'n slaappleaats overeind en schreeuwde, alsof hij zich opeens brandde.

„M'n broer Ghitza?”

„Ja, wie anders?”

„De molenaar?”

„Ja, jongen. Je broer, de molenaar.”

Er ging Mitrea een licht op; hij herinnerde zich opeens, wat hij in de molen verteld had over de gang van zaken op het landgoed en meteen moest hij aan de laatste zin denken, die Drieneuzen in het uitkijktorentje tegen hem gezegd had.

„Vadertje Triglea, die broer van me heeft me aan de boerenbeul verraden. Hij vindt 't nog niet mooi genoeg, dat ie 'n slaaf van me gemaakt heeft. Nou wil ie me nog vermoorden ook.”

„Tja,” zuchtte de oude man, „Je weet, wat 't verhaal zegt . . .”

„Staat 't misschien in het Heilige Evangelie?” vroeg Mitrea met 'n grijns.

„Nee, jongen, 't heilige verdriet: „Wie heeft je dat oog uitgestoken?” — „M'n broer.” — „Ach zo, daarom is 't gat zeker zo diep.”

„Bij mij heeft ie 't verrekt diep gemaakt, ome.”

„'t Zou kunnen zijn,” zei oude Triglea aarzelend, „'t zou kunnen; als we in aanmerking nemen, dat Ghitza rare kuren heeft. Maar jullie hebben toch dezelfde moeder gehad, jong en ik weet, dat ie naar de kerk gaat en biecht en communie doet. De Heilige Moeder Gods zal 'm straffen. Branden zal ie bij Satan in de hel!”

„Vadertje Triglea, die geesten uit de andere wereld kunnen 'm niks verdommen. Als hij 't hier maar goed heeft. Als hij z'n centen maar opstrijkt en mijn veld kan beploegen . . . Och, och, waarom heb 'k 'm toen niet de hooivork in z'n donder gestoken?”

„Wanneer?”

„Toen ie me m'n hersens wou inslaan na de begrafenis van m'n vader en moeder.”

Triglea sloeg een kruis en zei:

„Heilige Moeder Gods, bescherm 'm tegen de verzoeking van de duivel. Laat die gedachten varen, Mitrea. Want je komt in de zoutmijnen terecht. Wou je soms als dwangarbeider verrekken?”

„Wees maar niet bang, vadertje Triglea. Ik sleep 'm liever voor de rechter, als de tijd dáár is.”

„Dat zou 'k óók niet doen, Mitrea. Jullie moeten een regeling treffen.”

Mitrea werd misselijk van ergernis. Verbaasd zag Triglea, hoe de jongen het ene ogenblik in zichzelf zat te lachen en het volgende ogenblik krampbewegingen maakte als om z'n gal uit te spuwen. Hij gaf 'm nog meer pruimenjenever, tot 't hoofd van de jongen omlaag zonk en hij niets meer zag. De volgende dag bracht vadertje Triglea Mitrea in alle vroegte op een wagen naar de Trapganzen en liet 'm midden tussen de werkende landarbeiders achter.

Eerst lette niemand op de jongen. Pas tegen twaalf uur, toen ze om de put gingen zitten en Triglea hun kruidensoep en gerstebrood van de hoeve bracht, begonnen ze hem van alle kanten te plagen. Ze merkten, dat ie zo slap was als na een heet bad, met roodbelopen ogen. Anders zouden ze het wel uit hun hart hebben gelaten, 'm voor de mal te houden, want ze kenden z'n heftigheid en halsstarrigheid.

Maar nu kregen zelfs de jongsten moed:

„Sergeant-majoor Garneatza is zeker met 'm naar 'n bruiloft geweest.’

„Hij is zeker wezen biechten bij pope Nae en die heeft 'm boetedoening opgelegd.’

„Misschien heeft meneer Cristea 'm bij zich geroepen om 'm nog 's een paar laarzen cadeau te doen.’

„Niks hoor. Cristea heeft 'm z'n ouwe laarzen laten beslaan met hoefijzers. Want door al dat steigeren achter de vrouwen waren z'n hakken afgesleten.’

Mitrea was zo uitgeput, dat hij zich op een hoop oude maïskolven liet neervallen. Zijn ogen stonden troebel. Hij hoorde niets. Triglea's vrouw had de soep goed klaar gemaakt en gekruid met peper. Ook was het brood niet zo oudbakken, dat hij 't met z'n jonge kiezen niet had kunnen kauwen, maar hij proefde niets. Hij had er meer dan genoeg van en het liefst was hij onder de aarde gekropen, bij de doden, waar vrede heerste.

Als druiven aan een tros gingen de mensen om Triglea heen staan. De oude man had 't gevoel, dat ie aanzien genoot. Hij stak een dikke, uit maïsbladen gedraaide sigaar op en schilderde, hoe 't ongeluk Mitrea getroffen had.’

„Hij wist net zo min wat van dat geweer af als jullie.’

„Wat had ie 'r dan van moeten afweten? 't Geweer was helemaal niet gestolen.’

„Alsof de landheer zo'n gijntje voor 't eerst heeft uitgehaald . . .’

Ze zwegen, terwijl Mitrea zich onrustig van z'n ene zij op z'n andere wentelde, totdat ie eindelijk wat rustiger werd, alsof ie wilde slapen. Onderwijl haalde Triglea z'n vrouw, de oude Chitza, die bijna twintig jaar geleden als vroedvrouw aan Mitrea's wieg had gestaan. Ze schudde met haar hoofd en zoog de lucht op in haar tandeloze mond. Daarop boog ze haar bovenlijf naar voren en blies in alle vier windrichtingen.

Moeizaam en hijgend kwam ze weer overeind. Mitrea antwoordde haar als 't ware, terwijl hij op z'n hoop maïskolven lag. Ook hij steunde. Ze luisterde en hief 'n vinger omhoog, terwijl er 'n uitdrukking van woede op haar gerimpeld, donker gezicht kwam.

„Ze hebben m'n arme jochie geslagen!” riep ze.

Verwittend zei Triglia:

„Dat weten we al, Chitza!”

„Maar dat is nog niet alles. Ze hebben 'm betoverd ook!”

„Nee, Chitza, hij heeft 'n paar meppen op z'n nieren gehad.”

„Dat kan best, maar volgens mij hebben ze 'm betoverd. Ik zal 'm mee nemen naar de schuur om 'm met 'n spreuk te verlossen van het boze oog en 'm goed toe te dekken. Voor mij mogen sommige mensen met kokkerneuzen op slag verrekken en idem dito vetgemeste zwijnen van molenaars en wijven, die d'r lui ogen niet van de mannen kunnen afhouden! De wind zal ze uitdrogen en de geelzucht zullen ze krijgen, want ze willen die jongen kapot maken!”

„Oudje, hou je mond,” mompelde Triglia, „Straks horen ze je nog!”

„Laat degenen, die ik in m'n gedachten heb, d'r mond maar liever houden. Ik wens ze, dat ze in alle eeuwigheid nooit meer 'n bek zullen kunnen opendoen!”

Nadat ze Mitrea hadden opgenomen en in de schuur in de schaduw hadden gelegd, wikkeldde oude Triglia hem in een gehavende schapenpels. Daarna bleef Triglia een beetje rondscharrelen tussen de potten en pannen, zocht naar kolen in de as van het haardvuur, rekte z'n pezige, lange hals om nog eens naar Mitrea te kijken en fluisterde pas na 'n hele tijd z'n vrouw toe: „Rentmeester Radu zegt, dat je alles moet doen om de jongen zo gauw mogelijk beter te maken. Een paar dagen mag ie nog zo blijven liggen, maar dan zou Drieneuzen erachter komen en kwaad worden. Drieneuzen heeft geen begrip

voor zieken. Hij kan niks met ze beginnen en geeft ze de zak.'

De oude vrouw keerde zich woedend om en leek wel een opgeblazen uil:

„De duivel zal 'm halen. Want ie kan niet meer zat worden van al z'n winst. En nooit heeft ie genoeg om zichzelf vet te mesten. Op zijn bevel hebben ze de jongen afgeranseld en nou krijgt de jongen nog de schuld óók! Ik ken dat,' zei ze zuchtend, „ik heb 'r zelf zwaar van te lijden gehad. Tien dagen ben 'k ziek geweest, maar ze hielden me een hele maand loon in. Waar ik recht op had, dat heeft hij in z'n zak gestopt en dan nog met woeker! Laat die smeerlap de klere krijgen! Loop vannacht nog naar onze hut, Ion, en kijk, of je daar achter 't Heiligenbeeld 'n flesje met bilzenkruid kan vinden, dat 'k 'm daarmee inwrijf. Ik heb al heel wat wonden ingewreven en mensen genezen van klappen met de zweep. Die jongen zal ik óók weer op de been brengen. Hij blijft anders niet lang meer bij ons. In het voorjaar hebben ze hem ingeschreven voor de militaire dienst en met September moet ie naar z'n regiment. Onder vreemden vindt ie misschien meer meegevoel.'

„Wat voor meegevoel zou hij moeten vinden?'

„In elk geval zullen ze beter voor 'm zijn dan z'n broer die zo wat barst van 't vreten. Ze zullen beter voor 'm zijn dan de boerenbeulen en d'r vrouwen. Hij is op 'm gesteld, omdat ie werkt voor drie en zij om andere voordelen. Ze moesten maar 's hier komen kijken, hoe ze zo'n prachtige flinke jongen toegetakeld hebben. Zondag zal ik in de kerk een mis laten lezen en ze aanklagen bij de Heilige Moeder Gods. Ach Lieve Heer en Heilige Maagd, laat ze opzwellen en dan uit elkaar ploffen als een geweerkogel. Wat heb je, lief kereltje? Waarom kreun je dan? Heb je pijn in je rug? Pijn van onderen?'

Met gesloten ogen bewoog Mitrea op z'n legerstee z'n hoofd 'n beetje, wat betekende, dat hij geen pijn in z'n rug had en ook niet van onderen.

„Ik weet 't wel, liefie, dat je hart pijn doet — allemaal woede en kwaadheid.’

Mitrea gaf geen antwoord. Vadertje Triglea liep naar buiten en liet de oude vrouw achter, die ging overleggen met zichzelf en met de dode spoken in haar verbeelding.

Na een tijdje kwam Triglea terug met 't bilzenkruid-aftreksel maar ook met een bevel van landheer Cristea: hij moest direct weten of Mitrea Cocor aan 't werk was. Als hij z'n plicht niet deed, dan moest de molenaar gehaald worden om inzage te nemen van de rekening van z'n broer; want Mitrea was geld schuldig voor kleren en schoenen en bovendien voor al het andere, dat op de rekening voorkwam, te weten: ontbrekend materiaal uit de stal en de schuur; en hiervoor konden toch alleen diegenen verantwoordelijk worden gesteld, die er de slechte gewoonte op na hielden, geweren van de landheer te gappen.

„Barmhartige God, naar de bliksem met 'm!' bad oude Chitza en richtte daarbij het oog op de spinnewebben, die van het strooien dak van de schuur naar beneden hingen. De Here God heeft het gebed van oude Chitza verhoord: hij zond wel geen donder en bliksem, maar van het westen ruiste de wind over de vlakte van de Trapganzen en bracht af en toe regen. Als die zware regen dan begon te stromen, hoorde je nog altijd de wind fluiten en huilen.

In de haard lag het rotte stro te smeulen. De walm vormde een zuil en trok weg door de opening in het dak. Oude Chitza ging met haar benen gekruist op een rieten mat zitten en bleef Mitrea lange tijd aanstaren. Soms zagen haar uit de as twee gloeiende ogen aan. Dan spuwde de oude vrouw naar deze verschijning.

Mitrea keek naar de twee lichtpunten in de as. Zijn hoofd was nog niet helder. De oude vrouw betastte hem: ze wist, dat hij koorts had gekregen. Verscheiden keren verzonk hij

in een doffe slaap en als hij dan wakker schrok, zag hij de twee stukken kool als gloeiwormen voor zijn halfgesloten ogen. Dan zuchtte hij en fluisterde een paar woorden, alsof het 'n geheim was.

Chitza Triglea luisterde met aandacht en sloeg een kruis; soms lachte ze en sperde haar lippen open over haar tandeloze mond.

„De wonden zijn dicht,” fluisterde ze, terwijl ze dicht bij Triglea op het stro kroop. Het was diep in de nacht; de wind was gaan liggen. „De wonden zijn dicht, maar het verdriet vreet nog altijd aan z'n hart. Toen tegen middernacht de twee hanen hebben gekraaid, werd de koorts minder en nou slaapt ie. Maar ik ben bang, dat ie vanavond weer wartaal gaat spreken. Misschien ook niet. Volgens mij verlaat z'n ziel dan z'n lijf en zweeft ergens heen: naar 't kasteel of de molen. Van hieraf kan ik zien, hoe z'n ziel zonder lichaam d'r als 'n spook vandoor gaat. Die staat op iemand te loeren. Ik denk: op degenen, die 'm ongelukkig hebben gemaakt en 'm tegen de vlakte kregen. Nou heeft ie ze te pakken en wreekt zich.’

„De jongen is nog ziek, Chitza. Toch geloof ik, dat 't zou kunnen zijn zoals jij zegt. Maar niet alleen in een koortsfantasie, maar zó, dat er 'n tijd zal komen, waarin ook 't hart van de slaaf hard mag worden — als vergelding voor al 't kwaad, waaronder hij nu gebukt gaat.’

Zo bleef Mitrea Cocor voorlopig in de Trapganzen. Terwijl hij er gaandeweg weer bovenop kwam, begonnen de wilde ganzen onder de herfstwolken reeds naar het zuiden te verdwijnen.

VII

In het regiment leefde Mitrea een tijdlang als in een droom. Het leek op de droom, die hij wel eens in een koortsnacht had gehad. Het was altijd hetzelfde:

Hij stond dan te wachten, tot er een grote ijzeren poort zou opengaan, die een nog onbekend landschap afsloot. Hij wachtte in het donker in het moeras — na een regenbui — en hij wist, dat er nog veel anderen waren, die in duistere hoeken eveneens stonden te wachten. Zonder ze te zien voelde hij, dat ze er waren. Hij hield z'n ogen gevestigd op de grote, zware poort, waar hij vóór stond. Hij moest naar een andere streek weggkomen en had het gevoel, dat hij los stond van een deel van zijn in Malu-Surpat doorgebracht leven. Hij herinnerde zich opeens alles tegelijk, alsof het niet allemaal gaandeweg in de loop der jaren gebeurd was. Alle gebeurtenissen van het verleden waren nu als verstard. Na een hele tijd gewacht te hebben, begreep hij, dat de poort open moest gaan. Toen werd hij zich er opeens van bewust, dat hij in lompen gehuld was, barrevoets, blootshoofds en maar net genezen van een vreselijke ziekte. De oude Chitza Triglea grijnsde hem met haar ontblote tandvlees toe en schudde beslist van nee: ‚Nee, schat-
tebout, zo mag jij de Heilige Moeder Gods niet onder de ogen komen . . .’

Als hij uit zo'n koortsdroom wakker werd, klopte 't hart hem in de keel. Een periode in z'n leven was afgesloten. Hij was nu net zo alleen en onder vreemden, als hij zijn hele kindertijd was geweest. Alleen Triglea en z'n oudje hadden mee-

lij met hem gehad. Nu was hij ook van die mensen gescheiden.

Met een verschrikkelijke angst was hij bij 't regiment gekomen en had verwacht, vreselijke kwellingen te moeten ondergaan. Dolgelukkig was hij, dat er niets gebeurde van alles, wat hij zich vaag had voorgesteld.

Hij werd ingedeeld bij sergeant Catarama en besloot, als 'n slaaf alle bevelen op te volgen teneinde door zich volkomen te onderwerpen, aan de druk te ontkomen. De angst voor slaag lag in hem op de loer als een wild beest. Hij was bang, dat hij zich niet zou kunnen beheersen, hij vreesde z'n eigen temperament als de gespannen klem van een val, zodat sergeant Catarama hem als een volgzame en verstandige jongen leerde kennen. Hij mocht Mitrea wel en nam hem onder z'n hoede. Maar dat nam maar weinig weg van de bittere gevoelens, waaronder Mitrea gebukt ging.

Twee maanden nadat Mitrea soldaat was geworden, kwam de sergeant met — zoals hij 't zelf uitdrukte — een oordeel: ‚Moet je horen, Cocor Dumitru, jammer, vervloekt jammer. Je bent een gehoorzame, pientere knaap, maar je kan niet lezen en niet schrijven. Als je maar 'n kort tijdje op school was geweest, had ik 'n mens van je gemaakt. Als ik 't goed gesnapt heb, hoef je je geen illusies te maken over je eigendommen thuis. En je had dus misschien mijn baantje kunnen krijgen; want in 1942 eindigt m'n derde contract. Zoals 't er nou voorstaat, kan je soldaat eerste klasse worden, maar daar is 't mee afgelopen.’

Bij een andere gelegenheid zei hij: ‚Moet je horen, Cocor Dumitru, wanneer je tegen mij zou zeggen, dat je hier bij 't regiment zou willen leren lezen en schrijven, dan zou ik antwoorden: moet je horen, Cocor Dumitru, de artillerie is een moeilijk wapen. Je stikt in de theorie als in een modderpoel en je komt er niet meer uit. Hoe zou je dan nog tijd willen vinden om boeken te lezen?’

Eens, toen er de volgende dag inspectie was, waren zij zijn, verwaardigde zich waaraan Catarama in een van de huizen van Florea Costa, de smid, de twee Mitrea's inspectie van de paarden aanbod, aan te nemen. Het was al fast, dan was er een paard dat hielp Florea in zijn vrije tijd.

„Hela, Cocor Dumitru, neem ook een glas mee. Deze ouwe makker wil je erbij hebben. Hij is een goede hulp bent en dat je van hem leert spellen, word jij volgend zwaait als onder-officier af en jij blijft hier in de hoep. Waarachtig, jullie tweeën zijn m'n hoop op de morgen bij de inspectie een goed figuur slaan. en verantwoording komt op ons hoofd neer. Wat weten die gosers d'r van? ...”

Sergeant Catarama sprak met zeer weinig eerbied over de heren officieren.

„Wat weten die gosers d'r van? ... De vrouwties 't hof maken. 's Winters naar 't bal, kaartje leggen. Catarama is niet zo lang op school geweest als zij. Hij heeft maar vier jaar gehad, maar z'n werk kent ie op z'n duimpje en op militair gebied weet ie z'n weetje. Als verdomme sergeant Catarama d'r niet was ...”

Daarbij streelde hij z'n lange, grijze snor en lachte.

„Als Catarama d'r niet was, dan zag het 'r lelijk voor ze niet. Wat jij, ouwe kameraad?”

„Zo is 't, sergeant,” beaamde Florea en stootte orade de tafel met z'n vinger tegen Mitrea's knie.

„Als ik hun schoolopleiding had gehad, asjebieft, dan had ik 't een eind geschopt. Wat jij, ouwe kameraad? Schenk m'n glas nog 's vol en zeg eens wat. Wat zou 'k geworden zijn? Minstens ... of misschien zou 'k net zoals zij zijn geworden.”

goed leven en je nergens wat van aantrekken. Dan zou 'k 'n sergeant hebben gehad, zoals 'k er nou zelf een ben. Sergeant, doe dit! Sergeant, doe dat! Sergeant, doe alles! Daar betaalt de staat je voor en daarvoor ben je sergeant... Hoe betaalt de staat me? Heer in de hemel! Net genoeg om niet van honger dood te gaan. 't Zou heel wat beter zijn, als ik op de plaats van de overste en de overste op mijn plaats zat. Wat zeg ik? Geen pest begrijpen ze d'r van.'

„Als u overste was geweest, had u 't zaakje gauw bekeken.’

„Alsjeblieft,’ zei de sergeant trots, „Dan had ik de teugels aangehaald en met m'n sporen gerinkeld. Maar nou ben ik gebleven wat ik ben en in '42 ga ik met pensioen. Misschien krijg ik van de staat een stuk grond en dan begin ik 'n molen...’

Mitrea Cocor grijsde:

„Net als m'n broer Ghitza?’

„Hoezo, is je broer molenaar, Cocor? Die broer die je grond afgepikt heeft?’

„Zo is 't. Maar ik krijg die grond wel weer terug, als ik hier afgezwaard ben.’

„Wou je 'm misschien bij de rechtbank aanklagen?’ vroeg de sergeant spottend, „Voordat jij je recht krijgt, heb je al lang de kraaienmars geblazen en het beetje wat je hebt, ben je ook nog kwijt. Denk 'r maar liever over na, dat 'r oorlog komt en dan hebben we allemaal maar 'n verrekt klein plekje grond nodig!’

De in deze woorden tot uiting komende gramschap bracht de sergeant tot bedaren door ijlings z'n glas leeg te drinken.

Florea Costea's gezicht werd somber:

„Het vergaat ons allemaal als blaren op de stroom,’ zei Florea, „De jeugd van de wereld gaat kapot en die 'r overblijven, zijn kreupel.’

„Wat zit je te praten?!“ riep de sergeant hartstochtelijk, „Zijn we soldaten of zijn we geen soldaten, ouwe kameraad? Is 't niet onze plicht voor 't vaderland te vechten?“

Florea Costea zweeg, schudde enkel met z'n hoofd en keek naar Mitrea. Die glimlachte sarcastisch:

„Wij vechten voor meneer Cristea Drieneuzen en z'n soortgenoten, die ons, arme mensen, onderdrukken en mishandelen.“

„Welke Drieneuzen?“

„Eentje uit onze streek,“ zuchtte Mitrea.

Toen mengde Florea zich in het gesprek:

„Hij heeft mij verteld, wat ie allemaal heeft moeten verduren. Verschrikkelijk! De wijn wordt koud, sergeant.“

„Met zulke snaken zou ik gauw afgerekend hebben,“ antwoordde Catarama, die vlam vatte. Hij scheen boven z'n theewater. Z'n ogen begonnen te tranen.

„Maar ik kan enkel hier orde scheppen, Cocor. Waar degenen zitten, waar jij 't over hebt, daar moet de regering orde scheppen. Doet ze dat niet, dan moet ze opdonderen en wij doen wat we doen moeten. Als wij morgen bij de inspectie maar een goed figuur slaan, dan is alles in orde. Want dat is 't voornaamste. Ik zal ze wel een paar woordjes vóórprevelen, laat dat maar aan mij over!“

Catarama was wegens zijn toespraken in zekere zin vermaard: Als beschaafd mens hoedde hij zich ervoor bij het schelden God, de Heiligen en de Moeders Gods aan te roepen: hij bepaalde zich tot hun lichaamsdelen, gewaden en versierselen. Zoals: de baard van de duivel, de kroon van de Heilige Maagd, de rugzak van Sint Pieter, de pantoffels van Sint Juliana, de pens van Aartsengel Gabriël, de vier Evangeliën van Christus, waar jullie moeder bij zweert.

„Bij de vier Evangeliën van Christus van je moeder thuis, schaapskoppen!“ brulde hij wijdbeens en keek met opengesper-

de ogen naar het koor van de vierde batterij, 'Is dat zingen? . . . Laat die stemmen donderjagen, dat ze 't boven in de hemel kunnen horen . . . Jullie zijn toch soldaten! . . . Dat de pens van de Aartsengel Gabriël . . .!'

Om zijn bepaald dichterlijke oorspronkelijkheid tot z'n recht te laten komen, had de sergeant òf herhaalde en veelvuldige toediening van wijn nodig òf een volledig ontvlamde toorn . . . Op dit late uur verwenste hij een poosje zijn meerderen en de rechters om vervolgens vermoeid te gaan gapen.

De klok van het regiment sloeg half twaalf, toen korporaal Costea en Mitrea hun britsen opzochten in de smidse van de vierde batterij. Alles was buiten bedekt met verse sneeuw, die vaag glinsterde in de maanloze nacht. Ze konden hun eigen voetstappen niet horen. Buiten gaven de schildwachten op de hoeken van de buitenmuren elkaar op slaperige toon het wachtwoord door. Zij meldden, dat alles in orde was.

'Het ogenblik van de aflossing is het paradijs op aarde,' mompelde de korporaal.

'Niemand kan me m'n slapeloze jaren teruggeven,' zei Mitrea zuchtend.

In het donker vonden ze tastend hun weg door de smederij en bereikten het kamertje achter de stookplaats. Daar was het nog tamelijk warm maar nauw. Er was maar één raampje in, dat gesloten kon worden door luiken. Florea stak de vetkaars aan, die in een kandelaar stond. Op de grond waren twee bossen stro gespreid met wollen paardedekens erover.

Ze staken een sigaret op en bleven nog wat praten.

'Nou heb je 'm 's gehoord,' zei Florea Costea, 'Wat denk je van 'm?'

Mitrea lachte:

'Ik heb me best geamuseerd, toen ie begon te schelden.'

'De batterij is voor hem een soort landgoedje,' zei Florea Costea ernstig, 'Hij bekniBBelt overal op: op ons broodrant-

soen en op de laatste gram vlees, op de laatste gram suiker
en op het suikerrantsoen van de jongens.'

„Hebben ze 'm daar nooit bij gepapt?'

„Wie moet 'm snappen? De grote heren krijgen 'm van
deel. Kapitalistisch systeem.'

„Wat zeg je?'

„Ik heb gezegd hoe 't is, maar dat begrijp jij niet, want ik
de smid en glimlachte.

Mitrea boog z'n hoofd.

„Wie is daar bij jullie in Malu-Surpat opgekomen voor een
rechtvaardige behandeling van de onderdrukten en uitge-
buiten?'

„Daar?' fluisterde Mitrea, „Daar is het recht van de vrouwen
tegenover de grote heren al lang dood en begraven.'

„Bij jullie daar heerst hetzelfde systeem, dat ik zoeven ge-
noemd heb.'

„Dat is dus het systeem, dat de wolven hebben uitgevonden
voor de schapen, korporaal!'

„Ik zie, dat je d'r wat van snapt en dat moet wel bij iemand
die heeft meegemaakt wat jij me verteld hebt.'

„Ja korporaal, ik heb van ze te lijden gehad, maar mijner
nog meer. En die houden hun mond en dragen 't. Maar soms
zou 'k wel als 'n hond willen creperen in 'n hoek.'

„Ja, ja. Je moest leren lezen. Dan zou jou wel een licht op-
gaan.'

„Misschien zou de poort dan eindelijk opengaan...'

De smid keek verwonderd, want hij kende Mitrea's stem
niet.

„Daarom geloof ik, dat 't goed zou zijn, als je een boek en
een lei kocht. In de vijfde batterij kan één van onze mannen
goed lezen en schrijven. Die moest 't jou maar leren...'

„Zou dat kunnen?' vroeg Mitrea en kromp ineen.

„Vast en zeker. Maar je moet 't met niemand over spreken

Hij komt wel 's een uurtje bij je, een andere keer wéér een uurtje en dan bespreekt ie 't één en ander met je . . .'

Mitrea zuchtte.

„Vriend Mitrea, er bestaan op deze wereld óók mensen, die voor het recht van de allerarmsten vechten en voor de ontwikkeling van mensen, die weinig weten,” ging de smid zachtjes verder; het klonk als een sprookje.

Toen Mitrea hem dat alles hoorde vertellen, kreeg hij een erg blij gevoel, maar hij twijfelde nog een beetje.

„Dat is bijna niet te geloven.”

Toen glimlachte de smid een beetje medelijdend.

„Heb je nooit gehoord van de Russische revolutie, Mitrea?”

Verbaasd knikte Mitrea van ja. Hij had erover gehoord.

„Je hebt erover gehoord, maar je weet niet, wat er gebeurd is. Daar zijn de onderdrukten in opstand gekomen en hebben het tsarisme afgeschaft. Ze hebben de heerschappij van de kapitalisten weggevaagd en de heerschappij van de arbeidersklasse gevestigd. Dat zal je leraar je wel allemaal vertellen. Nou gaan we slapen. De wacht is ondertussen al driemaal afgelost.”

Mitrea ging op het stro liggen en trok de deken over zich heen, terwijl de korporaal de vetkaars doofde. Na een poosje vroeg Florea Costea:

„Waarom slaap je niet, Cocor en lig je als maar te zuchten?”

„Dat zal ik u een andere keer vertellen, korporaal. Ik ben zo in m'n schik, korporaal!”

„Noem me bij m'n naam, Mitrea. We zijn nu vrienden.”

„Goed.”

„Noem me dan bij m'n naam.”

„Goed, Florea.”

„Zo is 't in orde.”

Mitrea was het temoe, alsof hij mooie muziek hoorde en honing dronk. De smid viel in slaap, maar Mitrea bleef nog

wakker liggen, hij was opgewonden. De poort rees in z'n verbeelding op. Hij zag z'n geboortegrond voor zich en hij hoorde woorden van afscheid.

Volgens het gebruik was Mitrea naar de landheer gegaan om hem te bedanken voor ‚brood en zout‘.

‚t Beste . . . Blijf gezond,‘ had heer Cristea Drieneuzen gemelijk gezegd.

‚Ik zou m'n loonstaat graag willen zien, meneer de landheer.‘

‚Wat voor loonstaat? Die maken we wel, als je ouwere broer bij me komt om de zaak te bespreken. Ik heb alles opgeschreven, wat je gehad hebt hier. Zo ver ik me herinner, ben je me nog wat schuldig.‘

‚Tot 't eind van m'n levensdagen?‘ vroeg Mitrea woedend.

‚Nee, dat niet,‘ antwoordde de landheer en keek hem scherp aan: ‚En waar je ook terecht komt: leer een beetje je bek te houden. Hier heb je nog geboft, want ik mocht je wel.‘

Mitrea keek opzij.

Landheer Cristea schudde vol medelijden z'n hoofd:

‚Zo ver ik 't begrijpen kan, m'n jongen, zul jij nog heel wat beleven. Geen dank verder. Adieu.‘

Mitrea draaide zich om en liep de deur uit. Toen hij de poort door was, schudde hij zich als een hond en maakte eerst met z'n rechter en toen met z'n linker voet een beweging van wegschoppen, alsof hij zich reinigde van het stof van z'n slavenjaren.

Van Hagiuliep liep Mitrea naar de molen.

Daar trof hij broer Ghitza in z'n eentje. Vrouw en dochtertjes waren naar het dorpsplein gegaan waar gedanst werd.

‚Heeft meneer Cristea je nog wat gegeven?‘ vroeg de molenaar.

‚Hij heeft me zóveel gegeven, dat ik bij hem in 't krijt sta.‘

‚Laat mij dat maar opknappen, Mitrea.‘

‚Wat wil jij opknappen als de hele zaak zo klaar is als maar

zijn kan? Ik heb gewerkt en moet nog betalen bovendien!

„Zo moet je niet spreken, broer, zo moet je niet spreken, jammerde de molenaar en krabde zich in z'n hals, „Heb je dan geen vertrouwen in je ouwere broer? Denk je dan, dat ik me niet om je lot bekommer?’

Toen riep Mitrea kwaad:

„Ik krijg hier in Malu alleen m'n naam en m'n gelooide huid terug. Dat is mijn lot!’

„Dat zou best 's kunnen, als je je niet beheerst.’

„Maak maar Zondagse schoentjes voor m'n schoonzus uit m'n gelooide huid, broer.’

„Broertje, doe niet zo hatelijk. Je schoonzus heeft eten voor je achtergelaten en je krijgt twee handdoeken en twee hemden van 'r cadeau.’

Mitrea zweeg. Tegen de vesper ging hij ook dansen. Daar waren alle jongens, die in dienst moesten. Hij dronk een paar glazen wijn met ze en kreeg 'm om. Hij zong en brulde. 's Avonds moesten ze met z'n allen met dezelfde trein mee.

Mitrea liep naar de molen terug om het bundeltje ondergoed in ontvangst te nemen. Zijn schoonzuster was nog niet thuis. Het bundeltje lag in z'n voormalig ouderlijk huis.

„Ik zou graag met je meelopen naar 't station,’ zei broer Ghitza, „maar ik kan de molen niet alleen laten. Geef me de vijf en laten we als echte broers afscheid nemen.’

Mitrea gaf hem een hand maar voelde zich geen echte broer.

Hij liep in de richting van het dorp, mompelde iets en nam telkens weer z'n muts van lamsvél af, terwijl hij woedend snoof. De angst sloeg hem om 't hart, als ie er aan dacht, wat voor verschrikkelijke dingen hem allemaal nog te wachten stonden.

Stanca was ook niet in het ouderlijk huis. Ze had met haar dochtertjes een andere weg gekozen. Mitrea vond daar alleen Nastasia, Stanca's jongere zuster. Die was zo gegroeid, dat hij haar bijna niet meer herkende.

Twee zware vlechten hingen op haar borst. Haar grote, kastanjebruine ogen straalden met een diepe glans.

„Ik heb op je gewacht, Mitrea, om je je ondergoed te geven.”

„Ja.”

„Als je nog tijd hebt, blijf dan nog even. Ik wou je wat vragen; ik wou, dat je me raad gaf.”

„Goed.”

„Kijk, Mitrea. M'n zuster en m'n zwager willen me in 'n klooster hebben, in Tsiganesti, waar een ouwe tante van me al een hele tijd non is.”

„Waarom willen ze je daar heen sturen?” vroeg Mitrea verwonderd, „Heb jij niet het recht om te leven, zoals je zelf wil?”

„Natuurlijk wel, Mitrea-lief. Maar m'n zus en m'n zwager willen mijn aandeel in de grond niet kwijt. Ze denken alleen maar aan geld. Wanneer ze mij naar Tsiganesti krijgen, dan zijn de morgentjes akkerland voor hèn.”

„Waarom vertel je mij dat allemaal? Ik ben geen biechtvader!”

Het meisje werd opeens helemaal rood.

„Ik weet best, dat je niks om me geeft en dat Veta van de douane verliefd op je is. Nou, dan weet ik ook niet wat ik moet beginnen, dan moet ik maar naar 't klooster.”

Het meisje begon te huilen en drukte haar linkerhand tegen haar slaap.

Toen pakte hij haar rechterhand en ging bij haar zitten.

„Wie heeft je dat verteld van Veta?”

„Dat zeggen ze.”

„Laat ik je dan zeggen,” zei Mitrea, „dat 't geklets is.”

Toen werd ze kalm en glimlachte tegen hem door haar tranen heen.

„Dan ga ik toch maar niet naar 't klooster.”

„Dat moet je zeker niet doen.”

„Moet ik op je wachten tot je terugkomt?”

„Dat heb ik niet gezegd, Nastasia. Je moet doen, wat je hart je ingeeft.’

„Ik zal wachten,’ zei ze zuchtend. Ze stond haastig op, liep het huis binnen en kwam terug met een paar roodwangige peren, vruchten van dezelfde boom, waar Mitrea als kind in geklommen was om dan, bij ’t omlaag klauteren, z’n moeder zaliger in handen te vallen. Agapia’s lang vergeten beeld kwam Mitrea weer voor de geest en z’n ogen werden vochtig. Het meisje zag het en was er gelukkig over.

Mitrea wist niet, wat hij verder nog moest zeggen, daarom schudde hij z’n hoofd en begon te lachen.

„Nastasia, wil je nou ’t raadsel van de molen en van broer Ghitza horen?’

„Graag!’ antwoordde zij, „Laat ’s horen . . . ’

Ze ging opnieuw naast hem zitten.

Maar Mitrea stond op en trok haar naar zich toe, waarbij hij haar twee handen in de zijne hield.

„Moet je horen, Nastasia:

Het blijft zo mager
als een spijker;
al vreet ’t zich te barsten,
alleen Ghitza wordt vetter en rijker.’

Nastasia kon haast niet meer van het lachen en bedekte haar gezicht met allebei haar handen.

„Zeg ’t maar niet bij jullie onderonsjes . . . ’

„Anderen zullen ’t wel zeggen,’ verzekerde het meisje. En ze lachte maar door.

„Maar nu moet ik weg,’ zei Mitrea vastberaden.

Toen werd ze opeens weer bedroefd. Maar hij deed of hij niets merkte en ging er vandoor. Een ekster schreeuwde in een oude wilg, het was zacht herfstweer. Het meisje haalde hem in en liep een tijdje over de dorpsstraat met hem mee, totdat er mensen in zicht kwamen.

VIII

De leermeester liep haastig de smidse binnen. Het was een man met brede schouders en bruin haar; zijn neus wipte uitdagend omhoog. Mitrea's hart begon sneller te kloppen, toen de groene ogen hem doordringend aankeken. Florea Costea had hem van tevoren gezegd: ‚Als ie glimlacht, betekent dat, dat ie je als leerling beschouwt.‘ De leermeester nam hem onderzoekend op en gaf hem een ABC-boek en een lei. Toen hij merkte, hoe blij Mitrea was, glimlachte hij, gaf hem een hand en klopte hem op de schouder.

‚Heb je misschien een meisje, dat je graag zou willen schrijven?‘

‚Jazeker,‘ zei Mitrea ernstig.

De zachte stembuiging beviel hem.

‚Nou, dan zal ik over een maand, hoogstens twee maanden een briefkaart en een potlood voor je kopen en daar kan je dan mee schrijven.‘

Mitrea kreeg opeens een waas voor zijn ogen.

‚Ik zal haar schrijven, ik moet iets met 'r in orde maken.‘

‚Aha, ik snap 't.‘

‚'t Is niet wat u denkt,‘ zei Mitrea verlegen, ‚'t Gaat niet over liefde.‘

‚Een zakenbrief dus?‘

‚Het gaat over een molenaar, die beweert, dat ie m'n broer is.‘

‚Best, Mitrea. Als je denkt, dat 't nuttig is, moet je 't me maar 's uitleggen, maar nu niet. Want nu heb ik geen tijd.‘

„Wanneer gaan we dan beginnen?” waagde Mitrea te vragen. Hij was opgewonden.

„Kalmpjes aan maar. Ik moet me om elf uur melden bij de overste. Dat bevel heb ik zoëven gekregen.”

Korporaal Florea luisterde met aandacht en keek hem vragend aan.

Daarop vestigde hij z'n plotseling bezorgde blik op Mitrea. De leermeester was weggegaan.

„t Zal wel niks ergs zijn,” meende Mitrea.

Florea schudde z'n hoofd, staarde in de verte en scheen verdiept in z'n gedachten en z'n zorgen. Maar Mitrea drong aan:

„Zou 't dan iets ergs kunnen wezen?”

„t Kàn.”

„Wat moet ik dan met dat ABC-boek en die lei doen?” vroeg Mitrea in zijn onschuld.

Korporaal Florea lachte bitter.

„Zo iemand,” fluisterde hij, „wordt opgejaagd en vervolgd. Sta me niet zo aan te gapen. Kom hier zitten. Misschien worden we ook nog vóórgeroepen en uitgehoord. Inlichtingen geven heet dat.”

„Hij is toch geen misdadiger?”

„Jawel — tenminste volgens de huidige regering, want hij is lid van de Partij.”

Florea zweeg. Mitrea bleef hem vragend aankijken.

„De Partij van de arbeidersklasse,” legde Florea uit, „de Partij, die het opneemt voor de ontrechten en de mishandelden. Nou zit je me weer zo aan te staren!”

„Ik kijk alleen als 'n onwetend, dom mens.”

„Ik zal 't je wel allemaal uitleggen. Maar als ze je willen uithoren, zeg je, dat je van niks weet. Begrepen?”

„Ja.”

Mitrea voelde, hoe zijn lippen en tong als 'tware verstijfden.

„Ik heb op 't ogenblik niet de moed om je alles haarfijn te

vertellen. Mijn hart is zwaar. Er hebben er al zoveel het leven gelaten, omdat ze vochten voor een betere maatschappij.'

Het leek wel, of de smid aan 'n vergiftiging leed. Hij keek scheel van walging. Mitrea durfde niet verder vragen. Hij besloot af te wachten en hoopte, dat de vrees van de korporaal ongegrond zou blijken en de leermeester met z'n groene ogen terug zou komen.

„Laat me nou met rust, Mitrea.'

Mitrea nam z'n ABC-boek en z'n lei en ging. Het scheen wel, of die dingen gestorven waren en hij ze moest begraven.

Het was een vochtige dag. Over de kale binnenplaats van het barakkenkamp liepen soldaten door en door koud heen en weer en gleden uit in de modder. Het leek alsof zij volkomen doelloos daar waren. Boven de stoffige kazerne-daken zwermde raven en krasten luguber als voorboden van een sneeuwstorm. Af en toe blies de dienstdoende trompetter verzamelen. De schildwachten stampden ijverig op en neer, vloekten en scholden binnensmonds.

„De wagen van de overste,' riep ergens een stem.

In de vochtige kou bleef Mitrea staan op de plek, waar hij was, toen de stem weerklonk. Hij stond er nog steeds, toen de overste al lang voorbij was. Alles wat hij van de overste gezien had, waren diens gespoorde en gelaarsde, over elkaar geslagen benen. Daarna kwamen een paar officieren te voet naar buiten. Ze hadden haast en gespten hun koppelriem om hun regenjas. Er werd eten geblazen. Mitrea stond nog steeds met een treurig gezicht van z'n ene been op z'n andere te leunen.

„Hé, daar, waar wacht jij op?' vroeg opeens iemand.

Het was de smid, nog steeds somber, grauw en loensend.

„Ik wacht, tot ie d'r uit komt.'

„Vergeet 't dan maar. Twee agenten van de veiligheids-politie hebben 'm meegenomen. Ik begin nou eindelijk 'n beet-

je tot rust te komen. Maar wat voor 'n rust? Die zal me ook gestolen worden!

Zonder te beseffen wat hij deed, stak Mitrea korporaal Florea zijn ABC-boek en z'n lei toe. Daarna klemde hij ze onder z'n oksel.

Van die dag af was er duisternis in Mitrea Cocor's ziel en had hij 's nachts angstige dromen. Zijn eigen lot kwam hem even bitter voor als dat van de arrestant. Eén ogenblik was hij in diens nabijheid geweest. Hij kende z'n naam niet eens. In die groene ogen, zo meende hij, was iets te lezen geweest over z'n eigen toekomst. Eén kort ogenblik maar was hij er geweest en daarop was hij verdwenen zoals een droom in de sombere nacht. Nu zat Groenoog in de gevangenis. De regering van de landheer zal 'm veroordelen, een straf opleggen. Waarom ze hem dit proces zouden aandoen en hem veroordelen, had Mitrea gemakkelijk begrepen. Sommige dingen, die Florea, de smid, hem had uitgelegd, had hij meteen gesnapt, de rest was met bitter gif in z'n hart geschreven. Groenoog was dus een oproerkraaier, zo'n communist, die voor de verheffing van het werkende volk streed. Groenoog was een revolutionnair, juist als degenen, die hadden gewerkt voor de omverwerping van het tsarisme in Rusland. Het was dus begrijpelijk, dat de bazen van het land Groenoog en z'n vrienden vervolgden en ze in de tuchthuizen de verschrikkelijkste martelingen lieten ondergaan.

Z'n hart kromp ineen. Waarom dit offer? Waarom zo vele offers? Meteen begreep hij, waarom dit zo moest zijn, toen hij aan z'n eigen armoedige, treurige jeugd terugdacht.

Ook in hem golfde de opstand. Het volk van onderdrukten, waarvan de wereld vol was, was zoals hij. ‚Vernietig die onrechtvaardige maatschappij!‘ riep z'n hele wezen. ‚Slaafgeboor'nen, ontwaakt, ontwaakt!‘ zo klonk hem 't vers in de oren, dat de smid hem had toegefluisterd. ‚Verenigt u!‘

Mitrea Cocor dacht: Nu zit Groenoog te verrekken in het hol van de kannibalen. Hij is m'n eigen lijden en m'n eigen hoop en die van honderdduizenden anderen. Maar nu bracht de smid, die na z'n eerste neerslachtigheid weer veerkracht kreeg, hem onder 't oog, dat het leger van de revolutie, talrijk als de kiezelstenen en de zandkorrels, de heerschappij van de tyrannen zou omvergooien en dat op een mooie dag de veroordeelde volksstrijders uit hun zwarte kerker zouden komen om het licht van de vrijheid te aanschouwen.

,Ik voel me ellendig,' bekende Mitrea Cocor, toen hij op 'n avond met de smid bij de warme stookplaats zat, ,want nou zit ik zonder meester. Ik heb enkel de lei en het ABC-boek, maar die zwijgen als 'n mof. Ik kan 'r niks van leren. Ik ben bang, dat 'k m'n hele leven stom blijf. Bij ons in Malu-Surpat had je een zekere Grigor Mandrea. Hij was arm, maar hij bleef toch een goede, eerlijke arbeider. Toen hij 'n vrouw had gevonden, die bij 'm paste, is ie in de lente getrouwd en heeft halsoverkop een hut neergezet. Kort daarop leende hij geld met als onderpand z'n arbeid en hij begon een huis te bouwen om daar rustig te kunnen leven. Hij durfde. Maar als je naam in de kasboeken van de landheer staat, dan sta je meteen voor je leven als slaaf ingeschreven. Dat huis bleef een houten geraamte, dat ie nooit heeft kunnen afmaken. Zo bleef ie 'n slaaf van de ouwe landheer en toen van Cristea Drieneuzen. Hij 'n slaaf en z'n vrouw 'n slavin. Ik heb ze leren kennen, toen ze al oud waren en alle hoop hadden laten varen.

Op Hagiú was nog een andere arbeider. Die heette Lae en z'n bijnaam was ,de arme'. Die man heb ik nooit anders gezien dan met versleten boerenschoenen en een kiel, waar de flarden bij hingen. Zomer en winter liep hij op die manier, vijftien jaar lang. Vroeger was z'n haar zwart en had ie schitterende ogen. Nu is hij grijs en staan z'n ogen dof. Zo is 't tot op de dag van heden en als ie nog honderd jaar zou leven, dan zou

'r geen verandering in komen. Hij zou precies zo blijven als 'k 'm nou ken.

En met mij is 't al niet anders. Ik had gehoopt, dat 'k wat leren kon, maar 'k blijf m'n hele leven 'n stommeling.'

De smid zuchtte grimmig en verzonk in gedachten.

„Hoor 's, broer,' zei hij na 'n poosje, „ik wil 'n taak op me nemen, want dat sombere bakkes van je kan ik niet langer aanzien. Ik kan óók 'n beetje lezen en schrijven. Met dat beetje wil ik proberen, 'tjou bij te brengen. Haal dat ABC-boek en die lei!’

Zo kreeg Mitrea Cocor les. In het begin had hij er moeite mee. Z'n hand stond er niet naar en hij had 'r nog geen oog voor.

Hij slaagde erin de lettertekens te leren en ze beverig op te schrijven, maar de verbinding tussen letter en klank bleef hem duister. Hij zweette als bij 'n zware bergbeklimming en hoe hij zich ook inspande, hij scheen geen spaan verder te komen. De smid kon hem niet alles uitleggen.

Maar op zekere avond voelde Mitrea, bij de brandende kaars gezeten, opeens het inzicht als een bliksemslag over zich komen.

„Ik heb die letters uitgebroed,' zei hij verheugd tegen de smid, „de woorden zijn als levende kiekens naar buiten gekropen. Ik sta 'r zelf paf van.’

Vóór Pasen 1942 schreef Mitrea met potlood op een briefkaart, volgens de bij het regiment gebruikelijke methode, maar met letters die wat vreemd van vorm waren en ook veel te groot:

„Lieve Nastasia, ik hoop, dat mijn briefkaart je gezond aantreft. Ik maak het goed en nu de eerste oefeningen achter de rug zijn, bereiden de recruten hier zich ergens op voor. Ik weet niet of wij elkaar in dit leven nog terugzien, maar misschien helpt God me er levend uit en in elk geval moet je op mij wachten. Duizend kussen. Soldaat eerste klasse

Cocor Dumitru.'

IX

Uit deze mededeling van een beginneling, die een uur lang had zitten zweten om een paar hanepoten op papier te krijgen, kan men leren, dat de regering het woord ‚veldtocht‘ door de censuur had laten verbieden en dat Mitrea dit wist. De ‚spionnen‘ mochten niet vernemen, wanneer en hoe een nieuwe lichterling naar het oosten zou vertrekken. Mitrea schreef ‚... en de recruten hier bereiden zich na de eerste oefeningen ergens op voor...‘ De beambte van de censuur, die zich dood verveelde, rookte wat sigaretjes en zag zulke onschuldige opmerkingen over het hoofd. Maar Nastasia in Malu-Surpat lette veel scherper op.

Ook de kranten gaven geen woord over de troepenbewegingen. Evenmin de radioberichten en de officiële bekendmakingen voor raadhuisen en politiestations. Volgens de mening der toenmalige regering mocht het volk niets weten over al zulke geheimen, die voorbehouden bleven aan de opperste leiding van de staat.

Niettemin was het volk op de hoogte.

Allereerst wisten de recruten, dat ook zij op de nominatie stonden om naar de slachtplaats te worden gestuurd. Wanneer ze op het exercitieterrein strijdformaties oefenden en leerden schieten of als ze theorie hadden in de kazerne, zinspeelden de officieren steeds weer op de vijand — een vijand, die — zo zeiden ze — zijn troepen in eindeloze steppen, temidden van wouden en moerassen, in de strijd wierp. Sinds enige tijd werden hierbij gebergten genoemd, bijvoorbeeld de Kaukasus. De

naam Odessa, die vroeger volslagen onbekend was aan de werkende boeren (die nu al weer begraven liggen), weerklonk overal en ettelijke malen per dag.

De legerberichten van de nazi's kwamen overigens tweemaal per etmaal in strijd met de listige zwijgzaamheid van Roemenië's toenmalige leiders. De oorlog werd steeds verbit-terder en eiste voortdurende aanvulling van troepen, dus een vergroting van het aantal slachtoffers. De aan gene zijde van de Dnjestr verbrande Joden en Zigeuners werden het onderwerp van politieke gesprekken voor mensen, die vroeger stelselmatig daarvan waren afgehouden. De oorlogsbuit van de nazi's, die in schier eindeloze treinen werd vervoerd, maar ook de buit van de Roemeense bevelhebbers, die bestond uit de restjes, die de Duitsers van het geroofde goed door de vingers hadden laten glippen, leverden het bewijs, dat er ver naar het oosten toe dingen gebeurden, die in vroegere oorlogen onbekend waren geweest. De gewonden, die hadden be- hoord tot onderdelen, die in de vuurlinie waren geweest als mede diverse koeriers, die hetzij van hun onderdeel of van de officieren bijzondere opdrachten hadden gekregen, brachten officieuze maar op waarheid berustende berichten van het front over. De van overheidswege voorgeschreven plundering, de massale vernietiging van vreedzame dorpen en van de on- schuldige bevolking, de beroving en brandschatting van hon- derden steden toonden aan, dat de wereld bezocht werd door een gruwzame gesel zoals heel lang geleden Attila en Djenghis Khan met hun ruiterbenden geweest waren.

Het oppercommando van de nazi's ging er prat op, dat het een ,wetenschappelijke' oorlog voerde, omdat het alle ver- worvenheden van de wetenschap in dienst had gesteld van moord en vernieling. Honderd jaar geleden bestond er een om zo te zeggen human oorlogsrecht, dat de soldaten onder be- dreiging van de doodstraf verbood, de ongewapende bevol-

king in bezet gebied te beroven of te vermoorden. Maar nu was dit oorlogsrecht door de nazi's opzij gezet en de legeraanvoerders hadden de troepen bevel gegeven tot een onmenselijke oorlog, die nog veel wreder leek dan die van de horden uit vroeger tijd, want tegenwoordig weten de aardbewoners immers, hoe je ook verder over ze denken mag, medelijden en een zacht gemoed naar waarde te schatten.

Vijftienhonderd jaar geleden hield Attila zichzelf voor de gesel Gods en in de dertiende eeuw gold Djenghis Khan als de vreselijkste onderdrukker van het mensdom tot in lengte van dagen. Maar zij en hun horden werden tot stof, begraven onder de vloek der eeuwen. In onze dagen had Hitler zichzelf de zending toebedeeld elk volk van ander ras dan het zijne te verpletteren, zodat de Duitse natie als enige op aarde zou overblijven. In deze hoogmoedswaanzin lag zijn einde al opgesloten. Attila en Djenghis Khan waren wilde, wrede barbaren, die enkel met het zwaard konden schrijven en die zich bezopen aan wijn uit de schedels van verslagen tegenstanders. Ze hadden geleefd in tijden van onwetendheid en duisternis. Hun Duitse opvolger daarentegen was plotseling, als uit het graf der vergetelheid, opgestegen in onze tegenwoordige wereld, die voor beschaafd wil doorgaan.

Soldaat eerste klasse Cocor Dumitru had van al deze dingen kennis genomen zonder alles te begrijpen, maar hij dacht er verbitterd over na. Het werd hem gaandeweg duidelijk, dat ook hij aan de beurt moest komen om z'n verderf tegemoet te gaan. Hij had geen enkele rekening te vereffenen met z'n broeders uit het oosten, waar de stormen der vernieling woedden. Hij wenste niemand dood en zichzelf gezondheid en een lang leven. Steeds sterker werd in hem een gevoel van verontwaardiging, omdat hij, nadat hij een slaaf was geweest, nu ook nog zonder reden en zonder iets op z'n geweten te hebben, kapot moest.

Hij begon te begrijpen, dat deze oorlog op touw was gezet door de onverzaadbare veelvraten, dat voor de veelvraten de hongerigen moesten sterven, dat de landheren en de kapitalisten de oorlog veroorzaakten en daarbij enkel de huid van het volk offerden en ernaar streefden de resultaten van de Russische revolutie ongedaan te maken om aldus ook de tegenhenzelf gerichte bedreiging op te heffen. Tot dit begin van begrip kwam hij door zijn discussies met de smid Florea en door de vlugschriften, die deze hem had uitgeleend. Hij las daarin tot diep in de nacht, zodat zijn ogen hem pijn gingen doen bij het flikkeren van de kaars.

Hoewel schots en scheef geschreven was de tekst van Mitrea's briefkaart zó gekozen, dat hij ondanks alle verboden Malu-Surpat kon bereiken. Daaruit moest Nastasia begrijpen, dat zij naar hem toe moest komen om hem ‚nog eenmaal in dit leven te zien’. Maar als ze niet zou kunnen komen, moest ze toch op hem wachten. Misschien kwam hij er levend af en zou hij terugkeren.

Het was een briefkaart vol liefde maar tegelijk vol droefheid. In Malu-Surpat bracht de postbode de kaart naar de molen en gaf hem Nastasia. Het meisje las het bericht met grenzeloze verbazing; daarna werd ze bloedrood. Ze keek om zich heen, of niemand het op haar schat voorzien had en borg de kaart toen in haar jak bij het takje basiliekruid, dat ze op haar borst droeg ter herinnering aan iemand, waarop ze niet meer durfde hopen en nu zond hij haar een levensteken.

Niemand wist, hoe 't bekend was geworden, dat de lichting van 1942 binnenkort naar 't front moest. Vermoedelijk was het uitgelekt via vriendinnen en petemoeis, nichtjes en schoonzusters. Vrouwen, broers, zusters en ouders moesten zich haasten, als ze de jongens nog een keer wilden zien.

‚Dan moeten wij óók gaan!’ riep Nastasia en keek haar

zuster en zwager strak aan, terwijl ze met trillende vingers haar vlechten verschikte, die ze om haar hoofd had gewonden.

„Moet je dat zien: 'n rooie bloem achter d'r oor!” riep de molenaarsvrouw kwaad. „Ze heeft vast een briefkaart gekregen!”

„Dat heeft ze ook,” voegde de molenaar er aan toe en zei zachtjes, „De postbode heeft 't me in de herberg verteld. Van Mitrea.”

„Kijk, kijk: de juffrouw krijgt liefdesbrieven, geschreven door de één of andere regimentsklerk, zodat de hele wereld 't weet en jij je belachelijk maakt. Groot gelijk heeft Ghitza, als ie zegt, dat jouw plaats niet hier maar in 't klooster is.”

„En toch is mijn plaats hier!” antwoordde Nastasia en spitste vinnig haar lippen, „En die briefkaart heeft hij zelf geschreven!”

Broer Ghitza sloeg een kruis. „Zou hij . . . zou hij nou toch in het leger hebben leren lezen en schrijven?!”

„Zo is 't!” antwoordde Nastasia uitdagend.

„Ach lieve mensen nog-an-toe,” schoot de molenaar uit z'n slof, „Was dat nou nodig geweest? Wat moet 'n soldaat nou met boeken? Die heeft wel wat anders aan z'n hoofd. Die hoort aan 't front thuis, vechten tegen de vijand . . . Dat is z'n taak. Hij gaat mee met de artillerie en schiet op de vijand. Die schiet terug, op hem. Daar heb 'k 't in de herberg over gehad. Ik zeg: aan allebei de kanten vallen 'r dooien . . .”

„Zwager Ghitza, jij zou wel willen dat je broer sneuvelde, hè?”

„Sneuvelde? Nee. Maar oorlog is oorlog.”

„Dan erf jij z'n grond . . .”

„Ach wat . . . Grond! Een akelig stukkie land, dat bewerkt moet worden.”

„Maar als Mitrea nou naar huis komt.”

„Voor mijn part!”

Nastasia voelde grote lust om de facie van haar zwager stuk te krabben. Haar ogen werden groot en ze liet al haar tanden zien, die op de witte bloemblaadjes van kamillen leken.

„Nou, reken 'r maar op, dat ie komt!” Ze had die woorden laten schallen als 'n overwinningslied.

„Hoe weet jij, dat ie terugkomt?”

„Omdat 'k 't weet!”

„Staat 't in die briefkaart?”

„Ja.”

„Geef op, dan kan 'k 't óók zien . . .”

„Wat moet jij zien? Je kan niet eens lezen!”

„Geef hier zeg ik je, dan vraag 'k de pope om 'm voor te lezen.”

„Laat de pope jou maar de absolutie voor je zonden voorlezen . . . Van m'n briefkaart blijf je af!”

„Geef op, krenge, of ik sla je op je gezicht!”

„Daarvoor krijg je de kans niet, rotvent! Probeer 't maar!”

Ghitza sprong op haar toe, de molenaarsvrouw gilte en stond er handenwringend bij. Maar Nastasia liep als de wind het huis uit en in één ruk door naar Utza Anineasca, haar peettante.

Tegen twaalf uur dook de molenaarsvrouw op om haar te zeggen, dat 't eten op tafel kwam.

„Kom, zus, je hoeft niet bang te zijn, Ghitza is nou kalm geworden.”

„Ik wil niet in huis bij 'n vijand.”

Utza, de petemoei, was weduwe en nog kras. Ze keek het tweetal verwijtend aan. Haar ogen waren donker en haar wenkbrauwen samengegroeid.

„Kinderen,” zei ze, „het hele dorp zal nog over jullie kletsen. Schandalig gewoonweg!”

„Dat zeg ik óók, tante Utza,” jammerde de molenaarsvrouw, „Zegt u toch tegen Nastasia, dat ze meteen naar huis moet. Ze

hoeft niet bang te wezen. Ghitza wil geen schandaal. Iemand zoals hij heeft een goeie naam op te houden. Hij zal heus geen ruzie maken met die dwaze meid!

„Anderen zijn misschien dwaas, maar ik niet!” schreeuwde Nastasia woedend, „Ik verdedig enkel m'n leven!”

„Goed, dat mag dan zo zijn,” erkende Ghitza's vrouw deemoedig, „Maar ga nou mee naar huis. De mensen, die om de molen heendraaien, zijn al begonnen met lasterpraatjes. Ze willen weten, of we je naar 't klooster hebben gestuurd, of je de verloofde van Mitrea bent en nog 'n hele hoop meer.”

„Als je nog één woord zegt,” riep het meisje, „loop ik de straat op en schreeuw 't hele dorp bij elkaar!”

„De hemel beware ons voor zo iets! Verschrikkelijk! Wat moeten we beginnen?”

„Ga maar, Nastasia, ik ben 'r toch óók nog,” mengde Utza zich in het gesprek en hief een dreigende vinger op naar de molenaarsvrouw. „Jullie moeten doen, wat het meisje zegt. Jullie moeten naar de stad gaan en in vrede van Mitrea scheiden. Jullie moeten hem geld meegeven op die vreselijke lange reis. En hem een goed woord geven — zoals een broer toekomt.”

„Goed, tante Utza, goed, tante Utza,” zei de oudste zuster zuchtend. Maar Nastasia neuriede een lied, terwijl ze de rode bloem achter haar oor recht schikte met behulp van 'n handspiegeltje.

Tante Utza spuwde om haar te beschermen tegen het boze oog.

„Zo ben ik ook geweest, toen ik jong was,” zei ze zuchtend en kreeg tranen in haar ogen.

Twee Zondagen later kwam op het hoofdplein van de stad een groot aantal boeren samen. Ze waren uit het hele district en zelfs van nog verder. Sommige waren met de trein gearriveerd en andere met de kar. Vee of landbouwproducten brach-

ten ze niet mee maar wel pakken proviand en ondergoed. De berichten over de lichter waren langs verschillende wegen overal doorgedrongen. Een kameraad uit Malu-Surpat liep naar Mitrea om hem te vertellen, dat zijn mensen naar de kazerne waren gekomen.

„Mijn broer, de molenaar?” vroeg deze verbaasd.

„Niks hoor, iets beters en vooral fleuriger . . . ,” antwoordde Garlea Tudor en knipoogde.

De batterij had verlof om de kazerne te verlaten. Voor sergeant Catarama was deze dag er echter een van extra zware arbeid. Moest hij de soldaten soms niet een gedeelte van de dingen afzetten, die hun familie voor hen had meegebracht?

„Vooruit maar, jongens! . . . Bij de vier Evangelieën van je schoonmama! . . . D'r zijn presentjes voor jullie gekomen van thuis . . .”

Mitrea was zo wat buiten adem, toen hij op het plein aankwam. Misschien was zijn fleurig presentje in gezelschap van de molenaarsvrouw gekomen. Waar zaten ze in hemelsnaam? Niets te zien.

Toen trok iemand hem aan z'n mouw. Hij draaide zich meteen om. Zijn gezicht klaarde op, daar stond Nastasia. Ze had kunstbloemen door 'r haar gevlochten, die ze zo juist bij de koopman had gekocht. Ze lachte tegen hem en liet daarbij een rij parelwitte tandjes zien. En ze was slank en bevallig.

„Je dingen heb ik in de wagen gelaten, Mitrea, de wagen van moei.”

„Ben je meegekomen met Utza Anineasca? Waar is ze?”

„Ze is naar 'n koopman om 'n zaakje op te knappen. Als ze geen tijd meer mocht hebben om naar je toe te komen, wenst ze je 't beste. Ze heeft mij gestuurd.”

Mitrea greep de beide handen van het meisje en zei:

„Bedank haar voor me, niet voor die spullen, maar omdat ze jou gestuurd heeft.”

„Ik ben uit mezelf gekomen,” zei het meisje lachend. „D'r is thuis 'n verschrikkelijke bonje geweest. Ghitza wou me doodslaan, maar hij heeft toegegeven. Ik zal je alles vertellen. Eerst zouden zij óók komen. Maar m'n zuster kreeg gisteravond pijn in d'r lendenen en broer Ghitza beweert, dat ie vandaag inspectie in de molen verwacht. Toen ben ik maar met moei meegeleden. Er moest toch iemand gaan!”

„'t Geluk is dus gekomen . . .”

Ze keek hem recht in z'n ogen en zei niets meer. Haar lippen bewogen en ze fluisterde iets, haar kastanjebruine ogen vol tranen. Mitrea en Nastasia liepen midden tussen de golvende menigte. Menigeen bleef staan en keek ze glimlachend na. Mitrea voelde, dat dit niet de juiste plaats was voor de woorden, die ze elkaar te zeggen hadden.

Hij pakte Nastasia bij de hand, waarin ze een zakdoek vasthield. Die zakdoek was voor hem bestemd en ze wist, dat hij de doek in verre landen bij zich zou dragen — met de tranen en het verlangen van degene, die de doek gezoomd had. Het meisje volgde hem en opeens werd haar door de zon gebruind gezicht met de rode wangen weer bedroefd. Zwijgend liepen ze tot aan de rand van de stad, door straten, waarvan de tuintjes in volle voorjaarspracht stonden. Ze sloegen een weg in, waarlangs aan beide zijden acacia's stonden. De bomen waren bedekt met rose bloesem. Boven de laan, waarin ze zich nu begaven, stond in grote gouden letters: Laan der Eeuwigheid. Zachtjes spelden ze samen deze woorden, waarvan de betekenis hun niet geheel duidelijk was. Daarop liepen ze die weg af en kwamen bij het kerkhof. Het meisje begon te vertellen, wat er thuis gebeurd was. Hij luisterde. De heldere, lieve stem streelde hem. Soms bleven ze even staan voor ijzeren hekken, waarachter bloemen groeiden en ook verwelkte kransen lagen. In de struiken van het voor de armen bestemde gedeelte van

het kerkhof probeerde meer dan eens een jonge merel een triller. Er was veel zon en het was er erg stil.

„Moet je weg?” vroeg ze opeens en fluisterde weer. Ze keek hem strak aan, maar ze wachtte het antwoord niet af en zei: „De mensen, die om de wagen van moi heenstonden, hebben aan één stuk gejammerd. D'r waren ook mensen uit andere dorpen. Sommigen zeiden: Alle dorpen lopen leeg en onze jongens moeten naar 't buitenland. En anderen zeiden: we zijn arme arbeiders. We zitten niet op oorlog te wachten en we willen niemand kwaad doen.’

„Zo is 't, maar we zijn gedwongen.’

„Wie geluk heeft, komt terug,” zei Nastasia en glimlachte een beetje droef.

Mitrea stond stil en zei:

„Ik heb ook m'n geluk en ik kom dus óók terug.’

Nu liepen er tranen van vreugde over haar wangen. Ze greep z'n linkerarm en liet haar hoofd tegen z'n schouder rusten, vlak bij z'n hart, dat zwaar bonsde. Ze wachtte nu, tot hij z'n armen om haar heen zou slaan en haar de eerste van de duizend kussen zou geven, die hij haar op de briefkaart beloofd had, de briefkaart, die ze met het takje basiliekruid op haar borst droeg.

En dit gelukkige en onvergelykelijke ogenblik kwam werkelijk, terwijl een koekoek, die zijn eigen naam tussen de graven liet weerklinken, over hun hoofden vloog in de richting van de laan met de zonderlinge naam.

X

Korporaal Florea Costea had het commando in de wagon, waarmee Mitrea de reis maakte. Er was nog een heel stel andere kameraden.

„Ieder moet maar voor z'n eigen slaapdivan zorgen,” zei Mitrea.

In de vee-wagon, die de toenmalige regering ter beschikking van de „leden van de gewapende macht” had gesteld, waren Mitrea's woorden met gejuich ontvangen en ze werden door andere wagons overgenomen.

„Een beetje bescheiden op de slaapdivan liggen!” Dat betekende zo veel als: Probeer niet je benen te strekken in het gedrang.

„Slaapdivans het raam uit!” Dat betekende: gooi het stro, waarop je gelegen hebt, naar buiten.

„... en anders gaan ze wel vanzelf!” voegde Mitrea er met een kwaadaardige lach aan toe.

De grap over de wandelende en vliegende slaapdivans drong tot de officieren door.

„Hoe staat 't met jullie?” vroeg Mitrea aan de kameraden van andere wagons, „Zijn jullie nog niet door jullie slaapdivans het raam uitgewerkt?”

De sergeants hadden bevel gekregen met krijt de plaats van bestemming op de vijftig wagons te schrijven. Die was natuurlijk onbekend. Maar van de officieren hadden ze vernomen, dat de plaats van bestemming Moskou of Stalingrad was. Daarom schreven de schriftgeleerden op de grijze wagonplan-

ken met grote letters: ‚Boekarest—Moskou’ en ‚Boekarest—Stalingrad’. De vermetelste schreef met nòg groter letters op zijn wagen: ‚D-trein naar Siberië’; hiermee had hij de plaats, waar slag geleverd moest worden, echter te ver naar het oosten verlegd.

Mitrea Cocor schreef er nog iets bij: ‚Boekarest—Moskou en terug’. Deze aanvulling werd dadelijk door alle wagons overgenomen. Op een avond liet korporaal Florea de woorden ‚en terug’ weer van z’n wagen vegen.

‚Dus jij wil daar blijven?’ zei Mitrea.

De korporaal keek om zich heen, of er niemand in de buurt was en glimlachte maar antwoordde niet. Overste Paladi, een ernstig man met grijs haar, was een beetje uit z’n humeur geraakt, toen hij hoorde van het spelletje met de opschriften.

‚Die flauwigheden moeten afgelopen zijn,’ zei hij tegen de jonge officieren, ‚Denkt u, dat die mensen werkelijk naar Moskou of Stalingrad willen? Maak u daar geen illusies over! We hebben bevel gekregen, ze er heen te brengen en daar zullen we ons aan houden. Zo liggen de zaken en we hoeven elkaar niks wijs te maken. Ik ken die slimme boertjes. En ze hebben nog gelijk ook. Het zijn arme slokkers, die niets uitstaande hebben met politiek. Die lui met hun ‚D-trein naar Siberië’ hebben helemaal wat moois uitgehaald! Geeft u bevel, dat de opschriften verwijderd worden.’

Aldus gebeurde.

‚De wagons moeten gezuiverd worden van domkoppen en luizen,’ luidde Mitrea’s fluisterend geuite mening. Ook deze uitspraak kreeg aanhang.

Op de doortocht door grote stations werden door de soldaten patriottische en krijgshaftige liederen gezongen. Maar daarna werd het stil in de ene wagen na de andere. De ‚lichting’, zoals de jongens zichzelf noemden, hield z’n ogen op de groene velden gericht.

„Dat is onze oorlog, de akker,” zei Mitrea op een keer.

De hele wagon van de korporaal lachte.

„Grinnik toch niet zo stom!” zei Mitrea geërgerd.

De kameraden keken hem besluiteloos aan. Ze kenden Cocor als een geestige jongen.

Zo reden ze weken lang en bleven uren stil staan op eenzame stations. Af en toe viel er regen en bevonden ze zich in een vochtige mist. Die strekte zich als een droevig waas over hen uit, alsof ze gevangen en veroordeeld waren. Mitrea zat in een hoek van de wagen naast Florea Costea en sliep half. In gedachten verzonken concentreerde hij zich hardnekkig op z'n voorstellingen, totdat hij begon te dromen. Daarop zuchtte en steunde hij. Alles deed hem pijn.

Hij schaamde zich voor de korporaal.

„Wat heb je, Mitrea?” vroeg Costea.

Mitrea antwoordde, terwijl hij ten dele de waarheid verborg:

„Ik dacht erover, broer, waar hij nu zit en wat hij uitvoert: die leermeester, die me dat ABC-boek en die lei heeft gegeven. Ik heb 'm maar eens gezien, maar ik kan 'm niet vergeten.’

„Hij wacht,” zei de smid, overtuigd.

„Leeft ie?”

„Zover ik weet wel. En waar zat je nog méér aan te denken?”

„Och, zo maar wat. Onze grootouders reisden af en toe een steenworp ver. Maar wij trekken naar het eind van de wereld om uit te zoeken, waar de aardas loopt.’

Een heel stel makkers luisterde naar Mitrea. Ze verwachtten weer één van z'n grappen.

„Wij reizen,” zei Mitrea, „zonder dat we er wijzer van worden. Onze grootouders trokken er uit om hun brood te verdienen. Maar wij reizen ons ongeluk tegemoet.’

De korporaal keek hem grimmig aan:

„De staat betaalt je elke dag een lei. Bovendien krijg je gratis treinreis, eten en kleren.’

„Hou je mond over die kleren, anders wordt de lichterding wild.’

De makkers keken bedroefd naar de uitrusting, waarmee de staat hen had verblijd.

„Zijn jullie nou kwaad, „lichterding?’ vroeg Florea.

„We lachen ons rot.’

Dafinescu Ilie, een vriend van Mitrea, voegde er aan toe:

„Alleen Mitrea zit te zuchten en is treurig.’

„Ik zit te denken,’ zuchtte Mitrea, „aan de man uit het sprookje, die z’n ransel omdeed en naar God ging om inlichtingen over z’n akelig bestaan. Ik heb twee ransels om en moet regelrecht naar de hel.’

Nu werd het de lichterding somber te moede.

„Mitrea is een beetje ondersteboven. Hij spreekt niet zoals we van hem gewend zijn.’

Inderdaad putte Mitrea z’n woorden uit de bitterheid van z’n eigen leven en hij gebruikte niet de spreekwoorden, zinswendingen en moppen, die de gemakkelijke pratere voor het grijpen hadden.

De trein met de „lichterding’ moest lange tijd rijden, voordat er verwoeste dorpen begonnen op te duiken. Alles in puin en verbrand. De wind bracht de stank van lijken en verbrand materiaal over. Om de ruïnes slopen honden, die tot het ontwikkelingspeil van wolven leken teruggekeerd. Met de staart tussen de benen staken ze hun snuiten telkens weer in de lucht en hielden, alsof de dood ze op de hielen zat.

Toen Mitrea’s metgezellen op zekere dag hun hoofd buiten de schuifdeur van de wagon staken, zagen ze met verbazing en beklemming de overblijfselen van muren en vestingwerken. Daar had eenmaal een stad gestaan. De avond viel, het licht

brandde nog niet. Tussen de resten van wat eens een station was geweest stonden een scheefgezakte houten keet en de tenten van de troepen, die het spoorwegverkeer moesten regelen. Ze vormden de verbinding tussen de wereld, de woestenij en het front. Bij de keet, tussen hopen vuil en tenten, begonnen elektrische lampen te branden. Wat eens de stad was geweest, bleef enkel een ver verwijderd beeld, zich aftekenend tegen een onweershemel, als uit een lang vervlogen eeuw, die niemand zich meer herinnerde.

Op sommige kleine stations, die als door een wonder gespaard waren gebleven en waar nog zijsporen waren, geschikt voor een langer verblijf, bleef de trein telkens een dag en een nacht staan om de mannen in de gelegenheid te stellen, uit te rusten van het voortdurend door elkaar geschud worden. Ze waren duizelig. Als mieren liepen ze door elkaar en zochten vers water. Bij een put of een beek begonnen velen zich wanhopig het hele bovenlichaam te wassen, hoewel ze daarmee alleen het vette roet van de locomotief over hun hele lijf wreven. Ze gooiden hun ‚slaapdivans‘ het raam uit en stookten er een vuur van. ‚Ook lazen ze de krant‘, wat zoveel wilde zeggen als: je hemd uittrekken en dit bij de weerschijn van het vuur zo nauwkeurig mogelijk onderzoeken.

Mitrea en de smid drongen op een middag door tot een gehucht, dat beschut lag in een lager gedeelte van het land en waar nog enige bewoonde huisjes stonden naast de vele andere, die vernield waren. Twee koeien liepen op de braakakker, verder waren er een paar magere varkens en een dozijn kippen, die angstig begonnen te kakelen en er vandoor gingen, toen de soldaten aankwamen. Een vrouw verborg zich achter een haag en sloop naar een hennepveld.

Korporaal Florea Costea riep haar een paar Russische woorden na. Zij bleef staan en keerde zich naar de vreemde soldaten toen zij bemerkte dat het geen Duitsers waren. Zij pro-

beerde te glimlachen en vertrok haar gezicht: haar tanden lagen bloot, want ze had geen bovenlip meer.

„Zijn de nazi's hier geweest, moedertje?”

„Ja . . . ,” zei ze klagelijk, terwijl ze met haar wijsvinger de verschrikkelijke gaping bij haar mond aanwees . . . , „Wat zijn jullie?”

„Wij zijn geen nazi's, moedertje.”

„Zo . . . dus mensen . . . Waar gaan jullie heen?”

„Wij moeten naar het front. We zijn Roemeense soldaten, moedertje.”

„Och, och!” gilte de vrouw en hield haar handen tegen haar slapen.

Mitrea voelde, hoe deze kreet tot in het diepst van z'n ziel drong. De korporaal kreeg tranen in z'n ogen. Vlak bij doken nog een paar vrouwen op, twee oude mannen in pelsen en een zwerm haveloze kinderen.

Mitrea ving blikken vol haat op. Een paar hooivorken werden met veel inspanning opgeheven. Florea maakte met een handige beweging het foudraal van z'n revolver open, maar uit z'n ransel haalde hij een zwart brood, brak het in stukken en hield het de kinderen voor. Eerst wilden ze weglopen, toen kwamen ze dichterbij en strekten hun magere handjes en klamme vingertjes uit. Eén van de oude mannen kwam een stap naar voren en vroeg met een hoge stem in het Roemeens:

„Jullie Roemenen?”

„Ja.”

De oude man liet de hooivork zinken.

„Zo, zo . . . wij daar geweest . . . *na vâina* (in de oorlog). Andere *vâina* toen. Nu nazi. Nazi is *wolf*, nazi is *gusenitza*, nazi is *sarantsjea*.”

„Wat zegt ie?” vroeg Mitrea belangstellend.

„Hij zegt, dat de nazi's wolven, rupsen en sprinkhanen zijn maar geen mensen.”

„Maar onze jongens slaan ze terug,” ging de oude man, nu in z'n eigen taal, voort, terwijl de korporaal het gezegde voor Mitrea vertaalde. „Nazád! Nazád! (Terug). O, wat krijgen ze op hun donder! O, wat trekken ze hard terug!”

„Nazi kaputt!” riep opeens de andere oude man en begon zich vol vreugde over z'n magere lijf te wrijven, dat omhangen was met een schapenpels. „Ga maar liever niet verder. Ga naar huis!”

„Oei, arme mensen, goeie mensen...” klaagde de oude vrouw, die een poosje met ze meeliep.

„Ze houden ons voor de gek,” zei Mitrea.

De korporaal gaf geen antwoord. Ze keerden naar het eenzame station terug. Af en toe keken ze elkaar aan en begrepen elkaar zonder woorden.

„Niets aan de jongens vertellen,” besliste Costea Florea.

XI

„Komt u wat dichterbij, mijne heren,” zei overste Paladi na het avondeten tot z'n officieren. En hij begon een landkaart uit te spreiden, terwijl de ordonnansen zich haastten de tafel af te ruimen. „Dichterbij, alstublieft, dan kunt u allen de situatie op het oorlogsterrein in z'n geheel overzien.”

Zulke besprekingen hadden bijna elke avond plaats. Maar vanavond scheen de overste opgewondener dan anders. Het kaarslicht was zwakker. Uit het oosten naderden dreigend donderwolken.

„Ik heb,” ging de commandant opeens verder, terwijl hij z'n blik van de kaart ophief, „ik heb een eerste en nog al forse discussie gehad met één van die nazi-officieren. Het is de commandant van dit ellendige station en het onderhoud had plaats, zodra we hier arriveerden. Deze verwaande meneer wilde me duidelijk maken, dat hij door z'n voorraden heenraakte en dat hij ons de voorgeschreven dagelijkse rantsoenen niet kon afstaan. Het convenieerde hem niet, als we enkele dagen zouden blijven, want hij moest de troepentreinen verzorgen, die uit het binnenland komen. Ik zei tegen 'm, dat ik helemaal niet van plan was om hier te blijven en of hij ons maar zo gauw mogelijk wilde laten vertrekken. Dat kan ik niet, zei hij. Zoals u ziet komt de ene trein na de andere binnen van het front; hele divisies worden verplaatst, vermoedelijk wegens een nieuw offensief. Dat moest een antwoord voorstellen! Ik kan u zeggen, dat ik me, sinds we op dat andere ellendige station moesten overstappen op breed spoor, niet meer zo geërgerd

heb als nu. U sta me toe te verklaren, dat onze Duitse kameraden ons zo'n beetje als hulptroepen behandelen.'

„Zo'n beetje?' vroeg met gedempte, verwonderde stem de korte eerste luitenant.

De overste staaarde hem een hele tijd aan en zocht daarbij met z'n rechterhand de tafel af, naar de plek waar in de regel de cognacfles stond.

„Misschien heb je wel gelijk, Micsunea,' zei hij en knikte, „Geef me 's 'n sigaret, asjeblijft. Maar van die goeie, die je nog van thuis hebt.'

„Met genoeg, overste.'

De officier hield z'n meerdere een zilveren sigarettenkoker voor en bood hem ook vuur aan.

„Dank je, Micsunea, ik heb lucifers. U neemt mij wel niet kwalijk, dat ik deze opmerking heb geplaatst, die onze kameraad ook nog onderstreept heeft. Ik heb soms ook m'n kwaje ogenblikken. Wanneer je elkaar in zo'n troosteloze eenzaamheid ontmoet, zou je toch graag wel 's een goed woord willen horen. Maar nee, ze zijn van een automatische strengheid, van een smakeloze starheid.'

„Ze zullen wel menselijker gaan doen, overste,' waagde Micsunea in het midden te brengen en knipoogde zo-waar.

„Ik begrijp wat je bedoelt, maar het bevalt me niet.'

Micsunea liet het hoofd hangen.

„Maar intussen zit er een kern van waarheid in je woorden, Micsunea. Sinds enige tijd worden ons op de kaart stellingen aangewezen, die ons verstomd doen staan. Vermoedelijk begrijpen wij dit spel der krachten niet precies. Na bliksemsnelle opmarsen, strategische terugtochten.'

De officieren zwegen vol aandacht.

Overste Paladi ging verder: „Ongetwijfeld is er nooit een beter uitgerust en georganiseerd leger geweest. En toch...'

hij zuchtte . . . , . . . Ik wind me op, als ik er aan denk, dat niettemin . . .'

Daarbij slingerde hij de uitgedoofde sigaret weg en nam een andere uit de doos van de eerste luitenant.

„We zien een stormloop over duizenden kilometers, van de Oostzee tot de Zwarte Zee . . . Een miljoenenleger . . . Een uitrusting, zoals we nog nooit meegemaakt hebben . . . Luchtmacht, bevelhebbers . . . Wat moet ik er nog méér van zeggen? . . . Het kan ons onmogelijk ontgaan, dat we hier toch voor een zeer ongewoon verschijnsel staan . . . Wat drommel, we zijn toch vaklui . . . Wij kunnen de dingen toch beoordelen! Of nu de inhoud van de legerberichten schuil gaat achter grote woorden, er wordt toch een achterwaartse beweging toegegeven . . .'

„Anders niet?' kwam de eerste luitenant opnieuw, „Maar voor Leningrad en voor Moskou en ergens aan de Wolga . . .'

„Jawel. De richting, waarin wij rijden, zonder ooit aan te komen. Dat zijn drie punten van beslissende betekenis. Moeten jullie óók?' voegde hij eraan toe, terwijl hij met z'n sigaret op de cognacflles wees. Sergeant Catarama zou zeggen: „'t Zakkie is niet fris meer' . . .'

De overste met z'n zwarte tanden lachte zuur.

Hij zei: „Dan is er nog iets. De Russen hebben zware tegenaanvallen ondernomen en ze weten niet meer van ophouden. We moeten erkennen, dat hun opmars voortduurt. Daartegenover lijken mij de versterkingen, die onze bondgenoten naar het front sturen, inferieur, vergeleken met die van twee jaar terug. Het zijn halfwassen jongens met onvoldoende opleiding. Wat zou 't voor zin hebben, als we nu ook opeens die hele met boeren volgeladen trein in de strijd gooiden? Mooie boel, niet? Die zouden daar als grashalmpjes tegen de vlakke gaan. Nou, met die andere knapen is het precies zo. Ze blaken van geestdrift, als ze naar 't front trekken, zitten liederen te

brullen en beginnen dan te huilen en om hun moessie te roepen. Maar dan, heren, komen van heinde en ver uit 't oosten die volksmassa's, beter uitgerust en beter opgeleid dan wie ook. Het lijkt wel, of het anderen zijn dan die zich hebben teruggetrokken. En toch zijn het dezelfde . . . maar ook een hele hoop nieuwe, duizenden, miljoenen . . . Luchtmacht, tanks, gemotoriseerde artillerie, katjoesja's en de hemel mag weten wat nog meer. Wat mij betreft, heren, ik heb als oud soldaat in m'n jeugd de veldtocht aan de zijde van de Russen meegemaakt en eerlijk gezegd heb ik bewondering voor ze. Mij maakt 't ongerust, dat ze steeds dichterbij komen en alsmaar alles vernietigen, wat hun voor de voeten komt. Ze hebben Napoleon verslagen. Het schijnt, dat ook Duitsland 't spel gaat verliezen.'

De overste stak opnieuw een sigaret op en dronk nog een glaasje cognac — het zoveelste. Z'n gebaren werden welsprekend, z'n hese stem zette uit.

Die avond maakte soldaat eerste klasse Mitrea Cocor deel uit van de wacht bij de officieren-wagon en wel in gezelschap van Dafinescu Ilie. Mitrea stond aan de ene kant en Dafinescu aan de andere. De coupé-ramen waren door gordijnen afgesloten, opdat — zoals de 'lichting' het uitdrukte — de 'gewone soldaten niet te weten zouden komen wat de groten uitspoken'. De overste zat tussen de verlichting en de gordijnen, zodat Mitrea — die opmerkzaam toekeek — de donkere, meer dan levensgrote schaduw van de overste op één van de gordijnen zag. In de eenzame stilte hield Mitrea de pas in en luisterde: nu en dan ving hij 'n brokstuk van een zin op en lette hij op de bewegingen, die de schaduw van de overste maakte. Met z'n linkerhand haalde hij de lange sigarettenpijp uit z'n mond met het eindje sigaret erin, terwijl hij met z'n rechterhand van tijd tot tijd de anderen toedronk.

'Het drankje, dat cognac heet, smaakt 'm best,' zei Mitrea

bij zichzelf, ‚Hij giet ‚n beetje cognac in een groot glas en nog al vaak ook. Negen maal is z'n rechter arm al omhoog gegaan!'

Mitrea liep in het donker bij zichzelf te grinniken. Hij herinnerde zich, dat ook Catarama over de Russen had gezegd: ‚Dat was niet de bedoeling, Moskovieten! De ene keer werd beweerd, dat jullie contra-revolutie zouden maken. De andere keer werd beweerd, dat jullie geen wapens hebben. Maar jullie hebben van alles — donder en bliksem! Napoleon hebben ze knap toegetakeld en nou krijgt Hitler ervan langs.

Het was een nacht zonder maan. In het oosten hadden zich zwarte wolken als bergen saamgepakt. Nadat Mitrea het slot van de toespraak van de overste had gehoord — in de stilte rondom was het duidelijk te verstaan —, werd hij afgelost. De soldaat eerste klas sprak de voorgeschreven formule uit en ging. Hij zou nu kunnen slapen tot de volgende morgen.

Zijn vee-wagon was de zesde van achteren, waar hij korporaal Florea vond, die op hem gewacht had. Mitrea nam hem mee naar 't eind van de trein en vertelde alles wat hij gehoord en gezien had. Geeuwend voegde hij eraan toe: ‚Als ik 't goed begrijp, geeft de oorlog ook de heren officieren te denken — niet minder dan onze sergeant.'

De smid ging daar niet op in, maar vroeg enkel:

‚Ben je moe, Mitrea?'

‚Ja, maar niet erg. Hoezo?'

‚Als je slapen wil, ga dan niet in de wagon, daar is 't smoorheet en je krijgt 't benauwd van de stank. Ik ben 'r een poosje uit geweest en kon toen niet meer naar binnen, zo stonk 't. Daarom heb ik ook buiten op je gewacht. Nog geen vijftig pas hier vandaan heb ik 'n hooiberg ontdekt. Laten we daar in kruipen. Dat is niet kwaad en de nacht is zo om. Over drie uur is 't ochtend.

Ze wandelden nu naar de hooiberg en maakten 't zich daar in het duister makkelijk. Na een poosje zei de smid:

„Hebben ze niks gezegd over de binnenlandse politiek?”

„Hoezo? Over Antonescu?”

„Ja.”

„Nee, daar hebben ze niks over gezegd.”

„Dat zal wel,” zei de smid, „ze zijn bang voor hun hachie.”

Na het zwijgen, dat op deze woorden volgde, ontvlamde plotseling op de in het oosten samengepakte wolken een rose oog. Het flitste op en weer uit, alsof het enkel geknipoogd had. Mitrea leek het, alsof de grimmigheid van de verlaten steppe zich over de arme mensen, die in haar verdwaald waren, had uitgestort.

„Heb je dat gezien?”

„Ja,” antwoordde de smid zacht, „Daar is 't onweer losgekomen. Maar een heel eind weg.”

Om hen heen was de eindeloze steppe als dood en verstijfd. En toch klonken er hoge, zachte tonen door dit onverbiddelijk zwijgen. Milliarden insecten wreven hun vleugels over elkaar. Ze zochten elkander en vierden bruiloft in het gras. Zo groot is ook het aantal soldaten, dat zich op ons stort, dacht Mitrea bij zichzelf.

Het oog der gramschap opende zich nog één keer. De zwarte wolken aan het eind van de nacht begonnen zich langzaam te bewegen en kregen verschillende vage gestalten, totdat zij op een geweldige gevleugelde hengst begonnen te lijken, gereed voor de sprong. Tenslotte werden de wolken langer, verbleekten en dreven naar het zuiden af.

De zon kwam helder op. Het fluisteren van de steppe verstomde. Heel ver weg klonk iets als een gesuis. Kort daarop drong een koele bries, de verre vleugelslag van de storm, de eenzaamheid binnen waar de twee kameraden vol verbazing

lagen af te wachten. Dat duurde zo een tien minuten. Toen dat voorbij was, opnieuw stilte.

Mitrea spitste z'n oren, zoals hij 't placht te doen, wanneer hij wakker lag in de Trapganzen. Het gefluister van de steppe kwam niet terug.

„Doodstil,” fluisterde Costea, de smid.

„Wat zouden onze mensen thuis aan 't doen zijn?” vroeg Mitrea zacht.

„Pas 's op!” zei de korporaal met net zo'n gedempte stem.

Mitrea wilde vragen wat er aan de hand was, maar van verbazing zweeg hij. De bliksemstralen schenen elkaar achterna te zitten in de richting, die de stormhengst gekozen had. Er was niets te horen. Alleen zag je de ene schicht na de andere.

De twee kameraden zeiden niets meer. Hun hart bonsde luid. Dat was het front, waar de „lichting” heen moest.

XII

Onder de vele vernuftige uitvindingen was deze militaire trein nummer 404 blijkbaar bedoeld als allerhoogste top-prestatie met het speciale streven hem nooit z'n eindstation te laten bereiken. Hij floot, rookte, stampte, hijgde, stond stil, schoot weer wat op en kwam opnieuw tot staan. Misschien belichaamde hij als 't ware de wens van vele personen, die hij vervoerde of de gevoelens van de roetzwarte machinisten, die, zodra ze het één of andere verlaten station hadden bereikt, tegen elkaar begonnen te blaffen, zoals Mitrea het uitdrukte. Daarbij kwam nog zo iets wonderlijks: het was, alsof de horizon steeds ruimer en breder werd, naarmate ze verder naar 't oosten kwamen. En ook nog dit: af en toe stortten zich stormen en wervelwinden op die militaire trein 404. Niet zoals bij ons thuis. Bij ons thuis, meende Mitrea, zijn stormen zo iets als kinderachtige kleine meisjes. Maar hier is het een broeinest van storm-grootmoeders en harpijen. In minder dan geen tijd hebben ze iemand te pakken en smijten hem tegen de grond. Ze willen ook de trein van de rails rukken.

„Luister, ga naar huis! Terug jullie, naar waar je vandaan bent gekomen! Wat heb jullie hier te zoeken?”

„Heb medelijden, ouwe heks, we willen de duivel zelf spreken,” zei Mitrea daarop onderdanig, „Ik heb een cadeautje bij me: m'n twee ransels.”

„Maar nou zijn ze leeg, Mitrea,” lachte de „lichting”.

„Dat komt, omdat jullie d'r 's nachts aan geknaagd hebben, terwijl ik lag te snurken. Maar toch zijn ze weer vol gemaakt

ook. D'r zit nou in, wat wij als gekken hier zijn komen zoeken. En zo heb 'k voor Skaraoski, de koning van alle duivels, twee ransels met menselijke dwaasheid.'

Op een sombere middag, nadat de trein weer was blijven steken, meldde zich een afgezant van de Roemeense divisie in deze frontsector. De jongens van de 'lichting', die dicht bij de wagon van de commandant stonden, hoorden dat hij 'n opdracht had, maar ze konden niet verstaan bij welke divisie en welke frontsector hij was ingedeeld.

De officier met de opdracht was een kleine, baardige zi-geuner met een lange jas. Hij had een helm op en een koppel-riem om maar geen distinctieven op z'n mouw. Toen hij met overste Paladi en de andere officieren sprak, trad hij 'n beetje uit de hoogte op, zoals iemand, die 'in het vuur' is geweest.

'Hij ziet 'r 'n beetje verkreukeld uit,' merkte Mitrea op, 'Morgen zijn wij óók zo stoer. De hemel beware ons!'

Ze kwamen te weten, dat het regiment bezig was met her-groepering en dat het driemaal een andere plaats had moeten opzoeken in vijf weken tijd — dat was de tijd, verlopen sinds de 'lichting' het vaderland verliet. Het regiment was overigens nooit naar een meer oostelijk gelegen punt opgeschoven, maar zocht het veeleer in achterwaartse richting, alsof 't z'n eigen staart wilde opsporen.

'Alleen maar een strategische terugtocht,' meende de officier met de opdracht, met 'n overtuiging en vertrouwen, alsof hij deze formule zelf had uitgevonden.

'Luitenant Popescu, wees toch wijzer!' antwoordde overste Paladi en keek hem doordringend aan.

Micsunea legde een hand op z'n schouder.

'Nutsa, we zijn toch samen luitenant geworden en ik heb je altijd voor 'n pientere jongen aangezien.'

Eerste luitenant Nutsa Popescu deed, in z'n lange mantel,

nog 'n ogenblikje geweldig flink. Toen gaf hij 't op en glimlachte.

„Hebben jullie cognac meegebracht?” vroeg hij.

„En of!” verzekerde Micsunea hem, „En kaarten ook.”

„Met kaarten kunnen we op 't moment niks beginnen,” antwoordde Nutsa en maaide met z'n vlakke hand door de lucht, „Geen tijd. We zijn aan één stuk aan de gang met verhuizen. We moeten nu direct met jullie munitiewagens en onze vrachtauto's alles, wat jullie hebben, naar 't kamp brengen. We zitten hier niet ver vandaan. Aan 't eind van het dorp, bij de wegkruising, midden tussen de auto's, die als maar komen en gaan... Het front tracht zich te handhaven. Veertig kilometer hier vandaan hebben de Sowjets gisteren aangevallen. Jullie zullen op de kaart zien, hoe de situatie is. Ze zijn afgeslagen.”

De overste viel hem in de rede:

„Dus moeten we nu meteen met al onze mannen uitstappen?”

„Jawel, kolonel. Toen uw aankomst ons gisteren gemeld werd, zijn we meteen begonnen met alles in gereedheid te brengen. We hebben het met plezier gedaan, we waren erg blij met uw komst.”

„Kunnen we dus nu beginnen?”

„Jawel, kolonel.”

„Micsunea, geef de nodige bevelen.”

Micsunea hoefde alleen maar z'n ogen te gebruiken, want de sergeants stonden erbij. De jongens van de „lichting”, die zich om de sergeants liepen te verdringen, gingen uiteen zonder zich al te zeer te haasten.

„Hoe gaat 't met onze kameraden?” vroeg Micsunea, terwijl hij zich naar luitenant Nutsa keerde.

„D'r zijn 'r in totaal acht van ons over, makker Micsunea.” Nutsa's ogen kregen een zeer bedroefde uitdrukking. Hij

liet z'n hoofd op de borst zinken. Weg was alle dapperheid, die hij ten toon had gespreid.

„Hoe gaat 't met Ciobanu en Paraschivescu?“, vroeg een jonge, tengere officier, die spottenderwijs Damutza — 't juf-fertje — werd genoemd.

„Damutza,“ zuchtte Nutsa, „Ciobanu en Paraschivescu zijn 'r niet meer.“

De oogleden van Damutza knipperden boven z'n mooie vrouwenogen.

„Hoe is dat mogelijk? 't Waren neven van me. We gingen met elkaar om als broers . . .“

„Ja, ja, Damutza, er zijn 'r nog veel meer aan gegaan: Porumbescu, Laxativ, Croitoru . . . Hij had de dood aan me, omdat ik 'm bij 't écarté altijd al z'n geld afwon. 't Spijt me voor 'm. Voor mij was hij zo iets als 'n landgoedje, dat veel opbracht. En dan Corbitza en Iovan, die altijd de ballade van Iovan Iorgovan voor ons heeft gezongen en die beweerde, dat hij van die volksheld afstamde. Voordat hij de geest gaf, zei hij nog: „Jongens, ik ga naar m'n voorvaderen.“

„En Panacoada?“

„Panacoada is er nog.“

Luitenant Damutza werd iets opgewekter maar dat duurde niet lang.

Aan de einder zonk de zon achter smalle purperen wolken, toen de „lichting“ met al z'n hebben en houwen de richting insloeg van het gehucht Somotretz. Het was geen dorp meer. Niets of niemand was er over van de bewoners, die de velden hadden bebouwd, de vruchtbomen verzorgd en het vee geweid . . . Het leek wel, of ze naar de maan gereisd of onder de grond verdwenen waren. Somotretz was nu niets anders meer dan de stip op de landkaart, waar het uit elkaar geschoten regiment naar toe gestuurd was om een klein beetje op z'n verhaal te komen. Het regiment had de helft van z'n

bewapening ingeboet. De paarden waren verloren gegaan bij stormaanvallen. Van de officieren waren er nog maar een paar over. De verse ‚lichting‘, hoe talrijk en goed opgeleid ook, kon de gesneuvelden niet vervangen. Vooral die ‚boerekin-kels‘ waren, zoals Nutsa met een glimlach verklaarde, gevallen en vermist.

Het voormalige dorp scheen proper en netjes bestuurd te zijn. En het pas versterkte regiment, in wanorde en niet-actief, wachtte met het grootste ongeduld op nieuws van thuis.

Catarama voer tegen hen uit: ‚Wat voor nieuws van thuis? D'r is niks nieuws. Maar verder is alles in orde! Prettig, dat ik jullie in goeie gezondheid aantref. Ik heb me laten vertellen, dat jullie nog maar met z'n tweehonderddertigen bent . . .‘

‚Met mij d'r bij tweehonderdéénendertig, sergeant!‘ jammerde de kleermaker van de batterij, die Danila heette.

‚Zo, Danila, dus jij bent 'r óók nog . . .‘

‚Jawel, sergeant, ik klem me met handen en voeten aan 't leven vast. Er zijn 'r heel wat afgevallen, sergeant.‘

‚Maak je niet dik, nou zijn wij er bij gekomen om óók af te vallen. Hebben jullie alles?‘

‚Jawel.‘

‚Ik heb ook wat maïsmeel meegebracht.‘

De soldaten die elkaar kenden, waren blij met het weerzien, lachten luidruchtig en klopten elkaar op de rug.

Mitrea lette scherp op de ontmoeting tussen de commandanten. Kolonel Ceausu, een tanige, door de zon verbrande kerel, was als steeds goed geluimd.

Hij was geschoren en zijn ogen glinsterden witachtig-blauw als een stuk glas. Hij had meer dienstjaren dan overste Paladi. Nadat ze elkaar aan 't hart hadden gedrukt, raakte kolonel Ceausu met z'n hand het bolste deel van Paladi's corpus aan en zei: ‚Die zal nog wel slinken . . .‘

Mitrea gaf zich over aan z'n overpeinzingen: ‚Wij kloppen

elkaar op onze rug, want onze rug draagt de lasten. Maar de commandanten kloppen elkaar op de buik.'

„Zo, waarde Paladi, dan draag ik jou dus morgen eindelijk het bevel over. Na anderhalf jaar krijg ik 'n maand verlof. Ik heb 't handig ingepikt, ik ga tegelijk met m'n neef, de generaal. Verder zul je niet veel te lijden hebben. Je hebt niks anders te doen dan hergroeperen en terugtrekken.'

„We rukken op om beter terug te kunnen trekken,' fluisterde Mitrea tegen de jongens, die 't dichtst bij hem stonden.

De avondschemering viel, terwijl de mannen ijverig heen en weer liepen om de slaappleatsen in orde te brengen. Er werden geen kaarsen en geen vuren ontstoken. De „lichting' kouwde, net als de reeds aanwezige manschappen, op koud eten.

„Het front is niet ver,' lichtten de „ouden' Mitrea in. „Zodra er ergens een vlammetje zichtbaar wordt, komen er adelaars, die eieren laten vallen. Die springen met een ontzettende klap uit elkaar en stinken. Niet geschikt voor 't gebruik.'

De „ouden' schenen over deze afschuwelijke dingen dik te willen doen en er zelfs trots op te zijn. Evenzo over artilleriebeschietingen en Sowjet-tanks. De „lichting' luisterde schuchter en met aandacht.

„Ze hebben ons verteld, dat ze ons gevangen nemen en onze strot afsnijden.'

„Wie, sufferds? De Moskovieten misschien? Onzin. Dat zijn mensen net als wij. Maar voor je vrienden, de nazi's, moet je oppassen. Zodra ze zien, dat je aarzelt of even achter 'n muurtje duikt voor je-weet-wel — wat ieder mens toch wel 's moet — dan spietsen ze je aan de bajonet of er gaat een machinegeweer overheen. Het zijn harde soldaten.'

„Trekken ze dan niet terug?'

„Nou en of! D'r zijn situaties, waar ze niet tegen op kunnen. Vooral als de draak van de helse verschrikking z'n jongen boven onze kop uitbroedt . . .'

Mitrea hoorde alles; hij had nog geen slaap. Hij en de smid stonden op om een stil plekje te zoeken, waar ze op hun gemak naar 't zwijgen van de nacht konden luisteren en zachtjes met elkaar konden praten over dingen, die hun alleen aangingen. Ze zwierven wat rond zonder iets geschikts te vinden, totdat ze op een granaat-trechter stieten. Bij het dichte struikgewas leek hun de nacht warmer. Ze gingen op de naakte grond liggen, keken naar de lucht en trokken hun jas over zich heen. Nauwelijks hadden ze een paar woorden gewisseld of ze vielen in slaap.

Een uur of misschien enkele uren later werden ze wakker, keerden zich naar elkaar toe en luisterden gespannen. Er dreunde geschutvuur. Het klonk als een trommel op niet al te verre afstand. Een tijdlang zeiden ze niets. De twee vrienden snoeven de geur van vochtige, rottende planten op en lagen opnieuw de doffe slaap in de koude nacht af te wachten, toen ze met hun nauwelijks geopende, knipperende ogen groene raketten aan de oostelijke horizon zagen. Het geschutvuur begon opnieuw en dreunde aan één stuk door, zodat de grond in de granaattrechter onder hen trilde. Een kwartier- een uur. Het was, alsof uit de diepte een bevend gebrul kwam, alsof het hart van de aarde beefde van de wondkoorts, terwijl de sterren onbewogen bleven als immer.

Vlug sprongen ze overeind en keerden naar het kamp terug. Daar bleken alle manschappen wakker te zijn en buiten rond te lopen. Ieder schenen de haren teberge te rijzen. Er hadden opgewonden discussies plaats. Sommigen verkondigden luid, dat ze kolonel Ceausu hadden horen lachen en uitroepen: 'De Duitsers houden ze tegen. Zit 'm maar niet te knijpen!'

Maar intussen liep hij in het donker heen en weer, bleef staan, tuurde in de verte en spitte z'n oren.

'Wat die hoge knaap hoort, horen wij ook,' fluisterde één van de baardige veteranen. 'Na de eerste onderbreking van het

geschutvuur, was de artillerie van de bolsjewieken dichterbij gekomen.

Drie uur lang verkeerden de mensen in een ondragelijke spanning. Het sidderen en rommelen in de verte nam geen eind meer. Nee, het leed geen twijfel, dat de ‚verschrikking van de wereld’ — zoals de recruten het in hun opgewonden verbeelding noemden — voortdurend naderbij kwam en zich over de aangrenzende frontsectoren ging uitstrekken. Opeens merkte Mitrea Cocor, dat z'n knieën knikten. Hij keek ernaar, als naar dingen, waar hij niets mee te maken had en lachte erom, maar tegelijkertijd vloekte hij grommend. Hij liet zich op de grond zakken. Toen herkende hij om zich heen de veteranen en schaamde zich vanwege z'n zwakte. Waar hing korporaal Florea uit?

‚Ben je daar?’

‚Ja!’

Hun tanden klapperden bij het spreken. De veteranen om hen heen keken doodernstig voor zich uit en deden er het zwijgen toe. Ze stonden te wachten, alsof de tijd gestorven was en niet meer voorwaarts ging. Af en toe loosden ze een zucht. Hun oren waren gewend aan hetgeen daar gebeurde in een dreigende verte, die steeds dichterbij kwam.

Toen de dag aanbrak, zagen ze opeens bij de wegkruising de eerste grote vrachtauto's met soldaten. Het waren mensen, voortgezweept door de wervelwind der vernietiging. Hun ontzetting was als een rauwe kreet.

‚We verwisselen weer van kwartier,’ fluisterde de veteraan naast Mitrea. Mitrea greep z'n hand vast.

‚Trekken de Duitsers terug?’

‚Dacht jij misschien, dat ze oprukken? Zie je ze niet?’

‚O . . . juist . . . en onze lichter is er nog maar nèt!’

Hij lachte zelf om de zinloze woorden, die hij uitkraamde. Toch leek 't wel, alsof dit alles enkel op hem had staan wacht-

ten. De ‚lichting‘ was al in beweging gekomen en repte zich zonder bevelen af te wachten. Toen daarop de commando's van de officieren klonken, was er niemand, die zich erom bekommerde. Onder het onophoudelijk gedreun en het lawaai van de vracht- en personenauto's, die drie rijen dik kwamen aanzetten, pakte ook het regiment z'n spullen bij elkaar en maakte zich hals over kop klaar voor de afmars. Als in een paniek, waarbij ieder z'n hoofd schijnt te verliezen, verscheen de één met een bezem en de ander met een homp oud brood in z'n handen. Een derde reed op een ongezadeld paard zonder toom.

‚Moet je dat zien: daar heb je Alexander van Macedonië óók!‘

Mitrea gooide zich opeens als een wilde stier midden tussen de manschappen om ze onder z'n invloed te krijgen. Hem had de waanzin nog niet te pakken, hoewel z'n gezicht krampachtig vertrokken was.

‚Hé, lichting!‘ schreeuwde hij, ‚Kom jullie allemaal hier en wees niet bang voor je huid! . . .‘

Zijn verwrongen lach weerspiegelde zich op alle gezichten.

‚Wees niet bang voor je huid, dan kunnen we voor onze zonden boeten!‘ Dit zei hij zachter, vol haat, als was het alleen tot hemzelf gericht.

Overste Paladi bleef verbaasd staan, toen hij opeens hoorde, dat de veteranen geestige opmerkingen maakten. Twee passen achter hem liep kolonel Ceausu.

‚Waar is m'n chauffeur?‘ vroeg die kwaad, ‚waarom staan jullie te lachen, idioten?‘

De mannen gingen er verschrikt vandoor, sommige naar links, andere naar rechts en weer andere in achterwaartse richting.

‚Kan jij sturen?‘ riep Ceausu Mitrea toe.

„Alleen een ossenkar, kolonel.’

„Wat sta je me dan aan te gapen, idioot! Zoek onmiddellijk Vizirescu, m'n chauffeur en breng 'm hier. Voorwaarts mars, looppas!!’

Mitrea stormde weg om te gaan zoeken, maar was op hetzelfde ogenblik de naam van de chauffeur vergeten. Maar niettemin was hij tot bezinning gekomen en bemerkte, dat alle kameraden van de lichterling zich bij de wegwakruising stonden te verdringen — met alles, wat ze inderhaast hadden kunnen grijpen. De munitiewagens met de paarden ervoor, de twee vrachtauto's van het regiment en de auto's van de commandanten wachtten om zich bij de colonne aan te sluiten. Velen hadden hun hele uitrusting neergegooid en hingen als druiven aan de wagens. Maar de weg kon de opééngedrongen voertuigen niet verwerken. Het was alsof een geweldige rups met ijzeren ringen onmachtig kronkelde, echter zonder vooruit te komen.

De hemel was vervuld van het gieren en fluiten der jachtvliegtuigen.

Nu zag Mitrea de nazi's van dichtbij. Niemand zou kunnen beweren, dat het niet óók mensen waren; hun knieën beefden en ze waren volkomen hun verstand kwijt. Eéndekkers namen de lange stoet vluchtenden in duikvlucht onder schot. Machinegeweren ratelden. Iemand zei: „De tuinlui begieten de bloemetjes.’ De machines raasden voorbij en stegen schuin naar boven; daarna kwamen ze opnieuw aanzetten en namen opnieuw een duik. Hele klonten mensen tuimelden van de vrachtauto's en zochten een goed heenkomen in de velden.

Nu waren de vliegtuigen weg. De veteranen en Mitrea's „lichting' stortten zich in wilde haast op de auto's. Maar de weglopers kwamen terug. En het volgend ogenblik was Mitrea getuige van een ware veldslag. Op het veld sloegen de vluchtenden op elkaar in. Het pistool kwam er onmiddellijk aan te

pas. De meest geoefende recruten slaagden erin, de auto's te beklauteren. Op tien pas afstand zag Mitrea z'n kameraden en onder hen hield sergeant Catarama zich met hees gebrul staande. Met één hand had hij zich aan de houten zijrand van een vrachtauto vastgeklemd en hij slaagde er reeds in, zich omhoog te hijsen, toen iemand, die op de auto stond, hem met een bijl z'n arm afhakte. ‚Naar de verdommenis met die rotkar van je!’, gilte de sergeant, terwijl zijn bloedende armstomp heen en weer bewoog. Met zijn rechterarm, die ongedeerd was, trok hij z'n automatisch pistool, maar de kogels van z'n tegenstanders doorzeefden hem, voor hij aan schot kwam.

‚Ze hebben 'm afgemaakt!’ schreeuwde Mitrea. De sergeant was naast de weg neergevallen en lag te stuiptrekken. Zonder daarop te letten sprong de ‚lichting’ over hem heen en ging tot de aanval over. Maar de manschappen op de auto maaiden de aanvallers neer met bijlen, pistolen en machinegeweren.

Toen doken drie grote vliegtuigen op uit de richting, waarin de vluchtende colonne zich bewoog. Weer voer een krampachtige schok door de menigte, stilstand, weer gedaanten, die als sprinkhanen met krankzinnige sprongen zich over de velden bewogen. Van een hoogte van tweehonderd meter lieten de Sowjetvliegtuigen hun bommen vallen. Direct bij de eerste ontzaglijke knal van een explosie viel Mitrea met z'n gezicht plat op de grond. Bij de tweede drong hij zich nog dichter tegen de aarde, die hij, terwijl hij biddend 't ene kruis na 't andere sloeg, ‚ons aller moeder’ noemde. Op 't zelfde ogenblik voelde hij, dat z'n gezicht met bloed bedekt was. De weeë, walgelijke lucht belette hem 't ademen.

‚Hé, kameraad!’

De smid, die naast hem lag, riep hem. Mitrea hief z'n hoofd op en keek naar Florea, die zich heen en weer wentelde. Bloed stroomde uit één van z'n laarzen. Mitrea greep die vast. Onder

de knie boog het gewonde been van z'n kameraad opzij, alsof het er recht op had, zich op eigen gelegenheid te bewegen. De lucht was vervuld van gedreun en geraas. Mitrea deed niets meer. Het was hem duidelijk, dat z'n laatste uur geslagen had. Met z'n twee ransels vol stommiteiten was hij nu voor de poorten van de hel aangeland. Op enige afstand lag Micsunea, die op z'n buik was gevallen, z'n gezicht dat naar Mitrea was gekeerd, grijnsde hem aan. Eerste luitenant Micsunea was gesneuveld. Als was hij belast met het tellen der verliezen zei Mitrea hardop: ‚Nóg een is dood’. Op enige afstand, z'n beide handen tegen zijn buik gedrukt, hief Dafinescu Ilie zich een paar maal op, daarna boog hij zich naar de grond als een worm en lag stil.

‚Ik ga d'r óók aan,‘ zuchtte Mitrea, ‚Beter zo.’

Overste Paladi stond lijkbleek tegen een stukgegooide vrachtauto zonder bodem te leunen. Hij steunde met z'n elleboog op een plank, z'n hand hing slap omlaag.

‚Dat is onze vrachtauto. Het lijkt wel, of overste Paladi poseert voor de fotograaf.’

Mitrea begon werkelijk de gesneuvelden te tellen. Maar al spoedig moest hij dit opgeven, er kwam geen eind aan. De vrachtauto's, waarop zoëven soldaten zich met bijlen en kogels van aanvallende recruten hadden ontdaan, waren veranderd in brokken ijzer en hout, waartussen aan flarden gescheurde mensenlichamen lagen. Degenen, die sergeant Catarama eerst verminkt en toen doodgeschoten hadden, waren zelf tot moes gehakt.

Mitrea wilde iets opbeurends zeggen. ‚Florea, je bent nou tenminste van die rheumatiek in je been af.’

Maar de smid was flauw gevallen. Toen Mitrea even later opkeek, zag hij, dat grijze monsters over het veld op hem toekwamen. Tanks. Alles wat tussen de lange colonne van vernieide vrachtauto's en tussen de over het veld verspreide